

nordisk ARKIVNYT

2 • 2018

Högtidsdag för Riksarkivet

86

Rigsarkivets skaber
værdi for samfundet

69

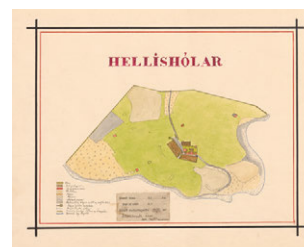
Europeiska Unionens
dataskyddsförordning
väcker oro

76

Tall og trender – Arkiv-
verkets brukertjenester
i endring

80

Indmarkskort i Islands
Nationalarkiv

97

NORDISK ARKIVNYT
utges av Riksarkivet och utkommer
fyra gånger om året.

HUVUDREDAKTÖR
Maria Larsson Östergren
Riksarkivet
Box 12541
S-102 29 Stockholm
e-post: maria.larsson-ostergren@riksar-
kivet.se
Tel.: (+46) 10 476 88 92

LOKALREDAKTÖRER
Danmark

Julie Avery
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45) 41 71 72 24
e-post: jav@sa.dk

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258.
FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
e-post: pertti.hakala@arkisto.fi

Island

Karen Sigurkarlsdóttir
Íslands Nationalarkiv, Reykjavík
Laugavegur 162, IS-105 Reykjavík
Tel.: +354 590 33 00
e-post: karen@skjalasafn.is

Norge

Fredrik Larsen Lund
Riksarkivet
Postboks 4013 Ullevål Stadion
N-0806 Oslo
Tel.: (+47) 22 02 26 00
e-post: fredrik@arkivverket.no

Sverige

Andreas Wallgård
Riksarkivet, Landsarkivet i Vadstena
Hamngatan 4
592 30 Vadstena

Tel: 010-476 87 83
e-post: andreas.wallgard@riksarkivet.se

ANSVARIG UTGIVARE

Karin Åström Iko

LAYOUT

Wikströms Tryckeri AB, Uppsala

ISSN 0546 2851

Huvudredaktören

Peder Månsson Utter utsågs till arkivarie 1618. Bilden av honom, som vi väl kan säga är nordens först anställda arkivarie, finns på baksidan av numret. Utter får illustrera det svenska Riksarkivet som firar 400 år under 2018. Den 19 april hade utsetts till högtidsdag. På Riksarkivet i Stockholm hölls det centrala firandet med H.M. Konungen, H.K.H. Kronprinsessan, kultur- och demokratiminister och många flera. Högtidstal och gratulationer varvades med föreläsningar. Något som väckte särskild uppmärksamhet var studenter från Kungliga Musikhögskolan som framförde Sveriges nationalsång med ljud som samlats in i arkivet. Högtidsdagen firades också i hela landet med öppet hus, föredrag, utställningar och boksläpp.

Ingen har väl under våren lyckats undgå all information som vi formligen översköljts av om införandet av GDPR. Men hur ska arkiven hantera myndigheter och organisationers oro och risk för övertolkningar så att värdefullt material inte förstörs och hur ska EU:s Dataskyddsförordning tolkas när arkivens material ska användas? En artikel från Finland belyser den problematik och oro som finns.

Gömt eller glömt? Det är frågan de nordiska arkiven kan ställa och förmedla under 2019. Vad har gömts undan och vad har glömts i arkiven? Under våren hölls ett nätverksmöte om Arkivens dag på ett nordiskt plan med representanter från de nordiska arkiven och arkivorganisationerna i respektive land. Mötet enades om ett gemensamt tema för 2019, Gömt eller glömt? Då finns alla möjligheter att tillsammans belysa arkivens roll för demokrati, öppenhet och tillgänglighet.

Det danska Rigsarkivet deltog i Historiske Dage i Köpenhamn i mars. Mässan besöks av 10 000 historieintresserade och här finns möjlighet att möta många olika målgrupper och visa bredden i verksamheten. Besökarna korade för andra året i rad Rigsarkivets monter till mässans bästa, grattis!

I Mo i Rana byggs nya magasin för att rymma 65 000 hm handlingar från det norska Arkivverket, ett samarbete med Nasjonalbiblioteket. Magasinet ska inredas på liknande sätt som höglagret i Köpenhamn och just nu arbetar man med kriterier för vad som ska flyttas. I Finland tar man ett steg längre och arbetar vidare med planerna på massdigitalisering av svindlande 160 hyllkilometer som därefter får förstöras. Just nu arbetas med olika planeringsprojekt, tester och modeller för hur arbetet ska genomföras.

Många läsare av Nordisk Arkivnyt deltog på Nordiska Arkivdagarna på Island. Redaktionen fanns på plats och i höstens nummer rapporteras från konferensdagarna. Presentationerna kommer att publiceras på Nordisk Arkivportal, www.nordiskarkivportal.org Här kan du också teckna dig för ett nyhetsbrev så att du inte missar kommande nummer av Nordisk Arkivnyt.

Redaktionen önskar alla läsare en fin och solig sommar.

Maria Larsson Östergren

Tipsa redaktionen

Har du synpunkter, nyhetstips eller förslag till artiklar? Välkommen att kontakta någon i redaktionen.

Material till redaktionen

Redaktionen har försökt att efterforska upphovsrätt till fotografier och illustrationer. Eventuella rättighetsinnehavare, som inte har blivit kontaktade, kan vända sig till redaktionen. Den som skickar in material till Nordisk Arkivnyt

förutsätts medge elektronisk publicering.

Webbplats

www.nordiskarkivportal.org

Nyhetsbrev

På Nordisk Arkivportal kan du teckna dig för ett nyhetsbrev för att få information om kommande nummer.

www.nordiskarkivportal.org/tilmeld-nyhedsbrev-fra-nordisk-arkivportal

Gamle surveys – nye fortællinger

Mads Thilsing-Engholm

I Rigsarkivets får vi hele tiden nye spændende surveys ind, som fortæller noget om det danske samfund i dag, men vi har også mange surveys, der efterhånden har nogle år på bagen. De ældste er fra 1950'erne. Disse gamle surveys giver et indblik i, hvad danskerne dengang foretog sig, og ikke mindst deres syn på

stort og småt – fra børneopdragelse til faren for atomkrig.

Vi har i Rigsarkivet gjort en del for at gøre brugerne opmærksomme på, hvad de gamle surveys indeholder, og hvad de kan bruges til. Blandt andet har vi "luftet" de gamle surveys på dette års "Historiske Dage" i Øksnehallen i København – et årligt event for arkiver, museer og andre med omkring 10.000 historieinteresserede gæster. Og noget tyder

på, at folk er begyndt at få øjnene op for det potentiale, de gamle surveys rummer.

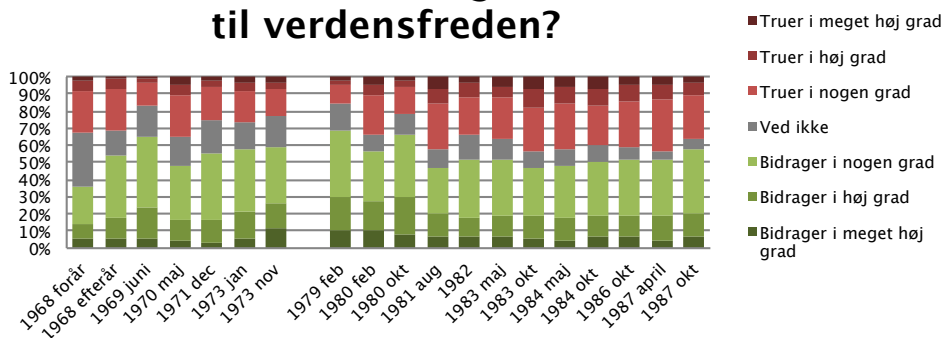
Kristelig Dagblads forsidehistorie d. 15. marts 2018 lød "68-ungdommen var skeptisk over for oprør" og byggede på en Gallup-meningsmåling fra 1968: <http://dda.dk/catalogue/535>. Vi er desuden i skrivende stund i færd med at udlevere samtlige Gallup-målinger i samlingen (i alt 584 undersøgelser) til et forskningsprojekt,

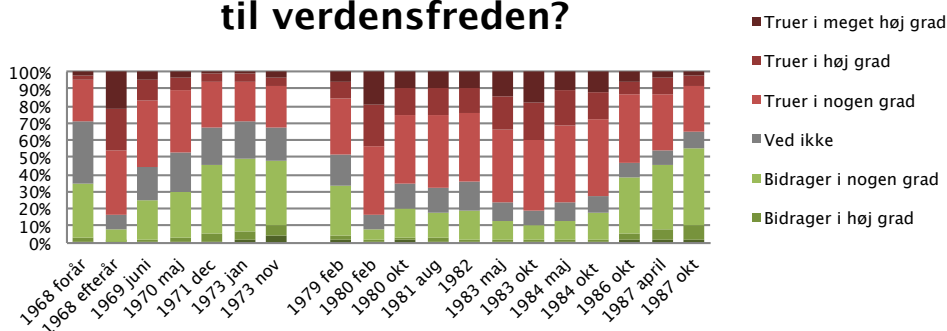
■ Rigsarkivets får hele tiden nye spændende surveys ind, som fortæller noget om det danske samfund. De kan give et indblik i, hvad danskerne mener om et emne og derved fungere som et supplement til de klassiske historiske kilder. Foto: Ernst Tobisch.

Truer eller bidrager USA til verdensfreden?

Truer eller bidrager USSR til verdensfreden?

■ Udviklingen kan ses i de to figurer, der illustrerer, at den kolde krig ikke var statisk men derimod i konstant bevægelse mellem afspænding og konflikt. De røde nuancer indikerer, at respondenterne mener, at henholdsvis USA og Sovjetunionen i større eller mindre grad truer verdensfreden, mens de grønne nuancer viser, at man mener, at den pågældende supermagt bidrager til verdensfreden i større eller mindre omfang.

Figurer: Riksarkivet.

der skal kortlægge folkestemningen i perioden 1959–1991.

Den kolde krig i et nyt lys

Et eksempel på, hvordan gamle surveys kan kaste nyt lys over historien, finder man i vores samling af Observa Prøvevalg: <http://dda.dk/catalogue/1943>. Fra 1968 og frem til 1987 er det samme spørgsmål blevet stillet med jævne mellemrum: Truer eller bidrager USA og Sovjetunionen til verdensfreden?

Observa-undersøgelserne giver således et indblik i, hvordan synet på de to supermagter udviklede sig under den kolde krig.

Udviklingen kan ses i de to figurer nedenfor. De illustrerer, at den kolde krig ikke var statisk men derimod i konstant bevægelse mellem afspænding og konflikt.

De røde nuancer indikerer, at respondenterne mener, at hen-

holdsvis USA og Sovjetunionen i større eller mindre grad truer verdensfreden, mens de grønne nuancer viser, at man mener, at den pågældende supermagt bidrager til verdensfreden i større eller mindre omfang.

Store udsving i synet på Sovjetunionen

Især udviklingen i synet på Sovjetunionen er interessant med voldsomme udsving, der afspejler dets førte udenrigspolitik.

Fra at blive opfattet forholdsvis positivt – nogenlunde lige så positivt som USA – i foråret 1968, styrtdykker Sovjetunionens anseelse i efteråret samme år. Det er nærliggende at se det som en reaktion på invasionen af Tjekkosllovakiet.

I løbet af 70'erne bliver danskeres syn på Sovjetunionen gradvist mere positivt blot for igen at styrtdy-

dykke i foråret 1980 ovenpå endnu en sovjetisk invasion, denne gang i Afghanistan. Danskernes syn på Sovjetunionen som en trussel mod verdensfreden bider sig fast i startfirserne. Det ændrer sig dog dramatisk efter Mikhail Gorbatsjovs magtovertagelse i 1985 og dennes lancering af Glasnost og Perestrojka. Og resten er – som man siger – historie.

Som eksemplet ovenfor illustrerer, kan Rigsarkivets surveys fortælle anderledes historier om eksempelvis den kolde krig ved at inddrage almindelige menneskers holdninger hertil. Derved kan det fungere som et supplement til de klassiske historiske kilder.

Skribenten er IT-arkivar i Rigsarkivet

Kan man 3D-doodle Kongeloven?

Ronja Hougner Vejdegren

Hvad er et arkiv anno 2018? Hvordan formidler vi de mange forskellige aspekter af arkivers virke? Er arkiver brugerinddragende? Og hvad er en autentisk arkivoplevelse uden for arkivet? Arkivalsk formidling kan være udfordrende. Fordomme står i kø når snakken falder på, hvad arkiver og arkivbrug er. Vi er "støvede", "lukkede", "svært tilgængelige" og "kedelige". I virkeligheden bygger vi bro mellem fortid, nutid og fremtid. Vi understøtter et demokratisk samfund. Det er et faktum, der er værd at reflektere over i formidling, i outreach og i brandingprocesser generelt.

Den 10. og 11. marts 2018 deltog Rigsarkivet med en stand på Historiske Dage i Øksnehallen i

København. Standen var 36 m² og havde til formål at illustrere Rigsarkivets virke i al sin mangfoldighed, skabe et rum for oplevelse samt at indfri visse forventninger. Sidste år blev Rigsarkivets stand kåret til årets stand af de besøgende, så vi havde noget at leve op til. Du kan se til sidst i denne artikel, hvordan det gik i år.

10.000 historieinteresserede gæster kom i år forbi til den årligt tilbagevendende festival for dem, der er vilde med historie. Gæsterne kunne opleve spændende udstillinger, nye formidlingsformer, møde interessante mennesker og få gode tilbud. Museer, arkiver, medier, forlag, foreninger og forhandlere af historiske varer mødte publikum i alle aldre. Der var ca. 70 stande, med dertilhørende personale, der stod klar til at

fascinere og inspirere. Samtidig var der 130 optrædener, debatter, samtaler, foredrag og reenactments på de i alt 4 forskellige scener. På Historiske Dage møder man simpelthen cremen af dansk historieformidling.

Da vi skulle stille standen op aftenen, før dørene åbnede for publikum hang det 6x4 meter baggrundsbanner allerede og illustrerede arkiv anno 2018. Vi havde valgt at lave en papirmosaik af papirarkivalier og formet det som en sky. I arkivsammenhæng mødes det analoge og digitale rum som aldrig før, hvilket giver både nye muligheder og udfordringer. Visionen for Rigsarkivets stand var derfor, at male med den brede pensel og formidle forskellige aspekter af arkivers virke. For dels bevarer vi den skriftlige kulturarv, men vi tilgængeliggør den også; vi

■ Således så Rigsarkivets stand ud aftenen inden gæsterne væltede ind og lod sig begejstre af historiens vingesus.

Foto: Rigsarkivet, Ronja H. Vejdegren.

■ Det arkivalske krea-værksted blev hyppigt benyttet. Kongeloven var forfatningsloven for den danske enevælde. Den blev underskrevet af Frederik 3. på hans fødselsdag den 14. november 1665. Den ligger i dag trygt bevaret på Rigsarkivet i København, og til Historiske dage kunne man 3D-doodle kunstneriske elementer af den, mens man lærte lidt om hvad Kongeloven er. Det er arkivalsk formidling ud af arkivæskan.

Foto: Rigsarkivet, Ronja H. Vejdegren.

■ Arkivbrug er et håndværk, der skal læres. Det kan for nogle virke som et svært håndværk. Derfor havde vi fået lavet en "ny i arkivet" – introguide.

Foto: Rigsarkivet, Ronja H. Vejdegren.

formidler den. Vi er en demokratisk videns-organisation der meget gerne vil sætte arkivalier i spil, i forskellige aspekter af samfundet. Arkivers fortid er ganske analog og papirbaseret, mens fremtiden er digital. Når man skal nå brugere udenfor arkiver handler det om at tænke en smule ud af arkivæskan og samtidig ikke negligere de givende kernekompetencer. Det er jo os med originalerne.

På Historiske Dage møder vi vores egen brugergruppe; vi møder slægtsforskeren, den studerende og historikeren, men vi møder også en målgruppe der ikke nødvendigvis ved, hvad et arkiv er. Vi møder politikere, børn og andre typer af kulturarvsforbrugere. For at tilgodese alles behov var standen delt i to, hvor den ene del af standen fokuserede på vores arkivalske vejledning, vores crowdsourcing og vores brugerinddragelse og så fokuserede den anden del på at sætte arkivalier i spil

på nye måder. Her kunne man få lavet badges og køleskabsmagneter med billeder fra nøje udvalgte arkivalier, man kunne 3D-doodle Kongelovskrøller, mens man lærte lidt om hvad Kongeloven egentlig er og hvilken betydning dokumentet har haft i Danmarkshistorien. Man kunne få lavet arkivalske negle, mens man fik en snak om arkiver og arkivbrug. Man kunne skrive gotiske bogstaver i skrivetærkstedet og man kunne quizze på sin Iphone i kahoots der dels var baseret på Rigsarkivets nyere survey-data og på svært læselige tekster. Sidstnævnte var navngivet "Den store grumme transskriptionsquiz".

Så kan man 3D-doodle en Kongelov? Svaret er ja. Et mere interessant spørgsmål er: Hvorfor i alverden skal man 3D-doodle en Kongelov? Jeg mødte en dreng på en 12 år flere gange i løbet af festivalen. Han blev ved med at komme tilbage. Han smilede bredt da han udbrød: "Jeg troede at historie var sådan noget kedeligt noget, men det her er jo bare det sjoveste i verden. Jeg elsker gamle dokumenter". Han havde sine bedsteforældre med, der sad og fik vejledning i arkivbrug ved det andet bord. Arkiver kan nemlig lidt af hvert.

Blandt de 10.000 gæster blev der lavet en brugerevaluering inden de forlod festivalen. Rigsarkivets stand fik igen i år en førsteplads. Så det er ikke kun museer, der kan noget med historisk formidling. Arkiver er uhyre vigtige i samfundet. Vi spiller en demokratisk rolle og devaluerer *alternative fakta* og *fake news*. Det kan være en fordel at dele dette budskab på alternative måder – bare engang imellem.

Skribenten er arkivar og event- og skoletjenesteansvarlig på Rigsarkivet i København

Historien bag Spadeslaget

Annette Østergaard Schultz

I Danmark skal skoleelever allerede i 6. klasse kunne bruge de væsentligste begreber fra kildekritikken. Det er noget af en udfordring at uddanne børn i 12-årsalderen til kildekritikere – på den anden side kan Rigsarkivet her udnytte sine spidskompetencer: Vi kender om nogen til kildekritik og tilmed har vi masser af kilder, som eleverne kan øve sig på. Det første øvelsesmateriale handler om Spadeslaget i Haderslev den 8. december 1940.

Den 9. april 1940 angreb Nazi-Tyskland Norge og Danmark. I Danmark var modstanden nedkæmpet på få timer, og næsten endnu tidligere havde de danske politikere overgivet sig. Hverdagen som besat land skulle nu indfinde sig; men for en enkelt gruppe af befolkningen havde den tyske besættelse givet håb. Danske nazister drømte sommeren 1940 om magtovertagelse og om hæder og anerkendelse hos det store forbillede i syd. Den 30. juni 1940 demonstrerede nazisterne ulovligt i Roskilde, og demonstrationen udartede til slagsmål med politiet – et slagsmål, som politiet måtte trække sig tilbage fra. Politiet havde nemlig pludselig ikke kun stået over for danske nazister, men også over for soldater fra den tyske værnemagt.

At gentage succesen og stille det danske politis magtesløshed til skue var utvivlsomt et vigtigt formål ved

Foto: Rigsarkivet.

■ Billedet viser konfrontationen. Kildesæt og værktøj findes på sa.dk/spadeslaget.

Foto: Rigsarkivet, arkivsak fra Haderslev Politi.

demonstrationen i Haderslev den 8. december 1940. I Haderslev var kasernen fyldt med tyske soldater, men efter slagsmålene i Roskilde havde den tyske værnemagt erklæret ikke at ville gribe ind ved politiske

demonstrationer. Det var de danske nazister muligvis ikke klar over. De havde anmeldt, at de ville afholde møde på Højskolehjemmet. Det var fuldt ud lovligt. Men de mødtes i god tid uden for den sønderjyske købstad,

■ Kildesættet giver skoleelever mulighed for at følge den danske nazist Jonny Tiedemanns vej til Østfronten som soldat i Frikorps Danmark. Jonny Tiedemann var netop fyldt 20 år gammel, da han faldt i det første slag, som de danske SS-soldater deltog i. Kildesættet åbner dermed op for yderligere perspektivering til 2. verdenskrig.

Foto: Rigsarkivet, arkivsag fra Haderslev Politi.

stillede op på række og geled med lange støvler, skrårem over brune skjorter og en skarpsleben spade over skulderen. For at være sikre på at have politiets opmærksomhed sendte de endda en fuldt udstyret nazist i forvejen ind på politistationen. Tre forbud var overtrådt: Uniformsforbud, demonstrationsforbud og våbenforbud. Provokationen kunne næppe have været tydeligere.

De 8 betjente på vagt fra Haderslev Politi kunne ganske rigtigt ikke stille noget op over for 400 nazister. Forstærkninger blev tilkaldt fra sønderjyske og fynske politikredse, så da mødet ved Højskolehjemmet skulle til at starte kl. 16, var styrkeforholdet noget mere jævnt. Da politiet ville arrestere de spadebevæbnede vagter, kom det til et stort slagsmål mellem politi og nazister. Det skete igen efter mødet, hvor politiet drev nazisterne ud af Højskolehjemmet med tåregas og vandkanoner. 239 nazister blev arresteret. I stedet for at vise sig magtesløst havde det danske politi tværtimod vist sig handlekraftigt. Den tyske kommandant på Haderslev Kaserne havde holdt ord:

Værnemagten greb ikke ind i selve slagsmålet. Alligevel reddede nazisterne skindet på næsen. Efter pres fra værnemagten blev tiltalen mod dem frafaldet.

Kildekritik helt ned til 6. klasse – eller 4. klasse?

Fra Haderslev Politi har Rigsarkivet modtaget seks arkivæsker med afhøringer, politirapporter, avisudklip og et chartek om hver af de arresterede nazister. Af dette righoldige materiale har Rigsarkivets undervisningsteam sammensat fire kildesæt, som kan bruges i undervisningen i kildekritik fra 6. klasse.

Kilderne kan selvfølgelig ikke stå alene. Så i sammenhæng med kildesættene sættes en ramme – og dertil er udviklet en række værktøjer. Kildesæt og værktøjer er udviklet, så de passer som ”fod i hose”, men værktøjerne kan bruges på alle kilder.

Rammen

Historien om spadeslaget og efterspillet formidles både på film og i tekst. En tidslinje viser hvor de enkelte kildesæt placerer sig i forløbet den 8. december 1940.

Værktøjer

Tre værktøjer giver en indføring i nogle væsentlige kildekritiske begreber. En plakat, der kan hænge i klasseværelset minder til stadighed eleverne om begreberne. Et faktaark, der kan ligge i mappen, fungerer som et opslagsværk. Og så har Rigsarkivet fornylig udsendt fire animationsfilm, som beskriver fire vigtige kildekritiske begreber gennem en fodboldkamp. En glad lærer udtalte på Facebook, at hans elever i fjerde klasse nu næsten havde styr på første- og andenhåndskilder – og en del endda en nogenlunde forståelse af tendens.

Indføringen kan afsluttes med en Quiz (”Kahoot”), hvor eleverne dyster mod hinanden i viden om kildekritiske begreber.

Til det praktiske arbejde med kilderne er udviklet et arbejdsark, som sikrer, at eleverne i deres kildekritik kommer gennem de samme begre-

ber, som de kender fra faktaark, plakat og film. Arbejdsarket forbinder således teori og praksis og er tænkt som en støtte for eleverne under arbejdet med det eller de første kildesæt i Spadeslaget.

I de to sidste kildesæt skal eleverne selv formulere en problemstilling. Også det at kunne formulere problemstillinger er et krav til eleverne – dog primært på overbygningen (7.–9. klasse). Erfaringsmæssigt giver det både elever og lærere mange spekulationer. Rigsarkivet har derfor lavet en ”Guide” hertil. Ud fra en konkret kilde giver guiden eksempler på gode og dårlige spørgsmål – og i forlængelse heraf eksempler på, hvordan man i sammenhæng med andre kilder kan formulere en problemstilling. Igen kan færdigheden så afprøves på et konkret kildemateriale.

Fire kildesæt med progressiv sværhedsgrad

Kildesæt og spørgsmål er konstrueret, så eleverne får stadig større selvstændighed i opgavebesvarelsen: Fra at støtte sig til et arbejdsark i en veldefineret opgave med fire korte kilder – over et kildesæt med to kilder, hvor eleverne prøver at formulere en problemstilling – til det sidste kildesæt, hvor eleverne så at sige over sig i ”hele” processen: De orienterer sig i seks kilder; de formulerer en problemstilling; de udvælger de tre eller fire bedst egnede kilder; de læser disse kilder grundigt igennem – kildekritisk; de skriver en kort fremstilling. Kildesæt, opgaver m.v. er velegnet til såvel grundskolens overbygning som til gymnasiet og honorerer dermed også en anden efterlyst mulighed – nemlig den at kunne bygge bro mellem grundskole og gymnasium.

Skribenten er arkivar og seniorforsker, Rigsarkivet

Rigsarkivet skaber værdi for samfundet

– blandt andet ved at understøtte den sundhedsvidenskabelige forskning gennem "Rigsarkivet Sundhed"

Asbjørn Hellum

Rigsarkiverne har altid leveret data til den videnskabelige forskning, og indtil nu har det mest været data og dokumentation. De store forbrugere af data har været historikere og samfundsvidenskabelige forskere, som med stort udbytte har kunnet udnytte den dokumentation, som Rigsarkivet har kunnet stille til rådighed. Det danske samfunds hurtige digitale udvikling og omstilling giver mange nye muligheder for arkiverne til at understøtte forskningen med digitale data. Selv om den omfattende og ofte følelsesmæssige diskussion om indsamling, behandling og brugen af personhenførbare data er forholdsvis ny, har Rigsarkivet indsamlet og understøttet forskningen med digitalt fødte og retro-digitaliserede data tilbage fra 1990erne. Unikt på det samfundsvidenskabelige område går service med surveydata helt tilbage til 1973.

Afgørende for meget af den personrelaterede forskning er, at Danmark i 1968 indførte Det Centrale Personregister (CPR-registret), som giver enestående muligheder for at sammenføre oplysninger om bestemte personer fra forskellige datakilder.

RIGSARKIVARENS SPALTE

RIGSARKIVET

"Rigsarkivet Sundhed" leverer værdifulde data

Den samfundsvidenskabelige og sundhedsvidenskabelige forskning så tidligt de store forskningsmæssige muligheder i registerforskningen, og i 1990erne kom Rigsarkivet med, og siden er der leveret en særlig indsats for indsamling, bevaring og tilgængeliggørelse af sundhedsvidenskabelige data. Det er sket med et særligt og betydningsfyldt fokus fra Uddannelses- og Forskningsministeriet, der understøtter området med en særlig bevilling. Indsatsen har gavn timer "Rigsarkivet Sundhed" (tidl. DDA Sundhed) og leveres på tværs af funktionsområder i Rigsarkivet.

Indsatsen med "Rigsarkivet Sundhed" tog sit udgangspunkt i

indsamling, bevaring og tilgængeliggørelse af sundhedsvidenskabelige epidemiologiske og survey-baserede undersøgelser, blandt andet repræsentative befolkningsundersøgelser og kohorteundersøgelser. Befolkningsundersøgelsen 'Østerbrounderundersøgelsen' afdækker eksempelvis udviklingen af hjertekarsygdomme i forhold til en række risikofaktorer. Det sker ved gentagne interviews med den udvalgte respondentgruppe. 'Bedre Sundhed for mor og barn' er et eksempel på en kohorteundersøgelse, hvor mor og barn følges fra barnets forstertilstand med opfølgende interviews ved 6 og 18 måneder, 7 år, 11 år, 14 år og 18 år. Analyser af data kan fx afdække sammenhænge mellem forstertilstand og tidligste barndom med forekomst

af somatiske og psykiske sygdomme senere i livet. Disse data er afleveret til "Rigsarkivet Sundhed", hvormed bevaring og tilgængeliggørelse af data er sikret, uanset hvordan bevilninger til forskningsprojekterne vil falde ud i fremtiden. På den måde leverer Rigsarkivet en unik forsikring for databevaring – og tilgængeliggørelse for sundhedsvidenskabelig forskning.

Sikker anvendelse af personfølsomme data

Lovgivningen vedr. databeskyttelse fastslår, at forskerne/forskningsprojekterne ikke må bevare de følsomme persondata, som fx de sundhedsvidenskabelige projekter indsamler, ud over den periode, hvor projektet løber. Når forskerne afleverer sundhedsvidenskabelige data til Rigsarkivet kan kravet om, at følsomme persondata ikke må bevares af forskeren/forskergruppen ud over projektperioden overholdes, samtidig med at data faktisk bevares og

kan genbruges, idet Rigsarkivet kan bevare disse data som følge af hjemmel i arkivloven. Hermed sikrer Rigsarkivet, at værdien i data bevares og kan udnyttes i ny forskning – aktuelt og i al fremtid.

Med GDPR – General Data Protection Regulation – for døren oplever Rigsarkivet ikke kun fornyet fokus og interesse fra forskellige interessegrupper for at sikre borgerne ret til "egne data" og retten til at blive glemt, men også øget fokus på denne mulighed for bevaring af følsomme persondata, som Rigsarkivet kan tilbyde. Med aflevering af sundhedsdata til "Rigsarkivet Sundhed" har forskeren/forskergruppen garanti for, at data bevares og tilgængeliggøres i henhold til gældende lovgivning. Når data skal anvendes igen, ansøges Datatilsynet, og Rigsarkivet stiller data til rådighed. Rigsarkivet tilbyder overførsel af data til Danmarks Statistiks Forskningsservice, hvor forskere i et sikkert miljø kan anvende data og

udnytte muligheden for at koble data til registeroplysninger i Danmarks Statistiks registre.

Analoge arkiver og den digitale forskning

Siden 2014 har Rigsarkivet udvidet sin indsats til at arbejde for at øge anvendelsen af digitale registre og papirarkivalier afleveret af statslige og kommunale myndigheder, der har særligt potentiale for sundhedsvidenskabelig forskning. Et unikt eksempel på et register med potentiale for sundhedsvidenskabelig forskning er Sessionsregistret, der blandt andet rummer data om unge mænds højde, vægt og scoring på intelligens test (standardiseret test, der går tilbage til 1950'erne) ved session. Den tidsserie af oplysninger har enorm værdi for den sundhedsvidenskabelige forskning. Data anvendes aktivt i dag og har yderligere potentiale. "Rigsarkivet Sundhed" vil kunne levere sessionsdata på måder, der gør dem let anvendelige i forskning.

■ Rigsarkivet bevarer vores fælles hukommelse. Det er blandt andet fælles data om danskerne, oplysninger i registre og forskningsdata-sæt der kan fungere som byggeklodser til alt fra et effektivt sundhedssystem, sygdomsbekæmpelser, miljø, forurening og klimaforståelse til diskussion om samfundets politiske udvikling og udviklingen af vores samfund over tid.

Foto: Ernst Tobisch.

Med indtastning af materiale, der er afleveret til Rigsarkivet som papirarkivalier, øges anvendelsespotentialet for både sundhedsvidenskabelig og historisk forskning væsentligt. Aktuelt er Rigsarkivet i gang med et større projekt, der har gennemført digitalisering af Rigsarkivets samling af helbredskort for skoleelever. Helbredskortene er udarbejdet af skolesundhedsplejerskerne og rummer dels en række standardiserede oplysninger, dels sundhedsplejerskernes notater om den enkelte elev for perioden 1963–1976. Dette materiale vil have stor betydning for forskningen i forhold til at afdække udviklingen i børns sundhedstilstand. Nu forestår indtastning af det scannede materiale. Projektet foregår i tæt samarbejde med en forskergruppe og vil blandt andet kunne supplere tilsvarende materiale hos stadsarkiverne.

Bevidst bevaring af data

Danmark er et digitaliseret samfund, og siden 2010 har Rigsarkivet modtaget flere digitale arkivalier end papirarkivalier, og alene i 2016 godkendte og modtog Rigsarkivet digitalfødte arkivalier svarende til 45 km. Rigsarkivet sikrer løbende, at statens inkl. universitetsforskningens data bliver gemt. Derved sikres, at data ikke bliver slettet eller ulæselige, ligesom man gemmer data i systemuafhængige formater, der er så veldokumenterede, at data vil kunne læses, så længe der kan sættes strøm til systemers genrejsning af data. Hvis disse principper ikke var implementeret, ville data være gået tabt, og så ville det danske samfund miste muligheden for, at data atter kan skabe værdi for borgere, forskning og samfund. Derfor skal arkiver, forskningsmiljøer og offentlige myndigheder arbejde tæt sammen for at sikre, at vigtig information vil være tilgængelig i fremtiden. Internationalt og nationalt arbejdes med forbedret praksis for data-management og opbygning af FAIR – Findable – Accessible – Interoperable – Re-usable data. Aktuelle initiativer til støtte for både data-

■ Indsatsen med "Rigsarkivet Sundhed" understøtter den sundhedsvidenskabelige forskning og tog sit udgangspunkt i indsamling, bevaring og tilgængeliggørelse af sundhedsvidenskabelige epidemiologiske og survey-baserede undersøgelser. Foto: Pixabay (<https://pixabay.com/da/sundhed-stetoskop-hjerte-sygehus-2662312/>).

management og FAIR data er områder, hvor myndigheder, forsknings- og bevaringsinstitutioner aktivt samarbejder for at understøtte bevaring og anvendelse af data i ny forskning. Rigsarkivet i Danmark deltager i projekter omkring datamanagement og FAIR data.

Fælles data som byggeklodser til viden, forskning og resultater

Det er vores fælles data om os alle, det handler om. Data skal gemmes og anvendes igen og igen – aktuelt og i fremtiden. Data, som bevares på Rigsarkivet, er en solidaritetserklæring fra den samtid, der skabte disse data. Oplysninger i registrene og forskningsdatasæt er byggeklodser til alt fra et effektivt sundhedssystem, sygdomsbekæmpelser, miljø, forurening og klimaforståelse til diskussion om samfundets politi-

ske udvikling og udviklingen af vores samfund i bredeste forstand.

Der vil også i fremtiden være brug for et samlende sted, hvor en bred vifte af videnskabelige forskningsretninger skal finde sine grunddata. Det gælder for den historiske samt den samfundsvidenskabelige og sundhedsvidenskabelige forskning, men meget anden forskning er også afhængig af dokumentation og data til undersøgelser og forskningsprojekter. Det gælder fx forskningen inden for klima, miljø, geologi m.m., som har brug for autentiske data fra arkiverne i en aktuel og relevant form.

Digitalisering åbner op for nye muligheder

Rigsarkivet er i fuld gang med omstillingen til det digitale nationalarkiv. Sidste år blev Rigsarkivets digitale tilbud benyttet ca. 4,5 millioner gange. Det svarer til, at omkring 99 % af brugerne er digitale.

Med det brede spænd Rigsarkivets samlinger har, ser Rigsarkivet sig stærkt positioneret i forhold til at sikre og understøtte, at værdifulde data – digitaliserede og digitalt skabte – bringes i spil i den fulde bredde af den videnskabelige forskning på måder, der på samme tid imødekommer forskningsmetoder og praksis samt opretholder data-sikkerhed og lovgivning.

Det er derfor afgørende, at Rigsarkivet er en neutral institution, som alle grupper i samfundet kan have tillid til. Med de mange nye muligheder kommer også et stort ansvar. Data skal håndteres, så oplysninger ikke bliver lækket eller misbrugt. Derfor skal forskerne kun arbejde med følsomme persondata i topsikrede datamiljøer, hvor ingen udenforstående kan få adgang.

De digitale muligheder udgør både Rigsarkivets største udfordring og samtidigt også vores – og samfundets – største muligheder. Det handler om at skabe og udnytte vores fælles hukommelse.

Det romska kulturarvet uppmärksammades

Kenth Sjöblom

I samband med romernas nationaldag, som i Finland infaller den 8 april, arrangerades en temaeftermiddag i finska riksarkivet den 5 april, under rubriken *Vilken resa, Det romska kulturarvet i Finland*. Olika aspekter av romskt kulturarv i Finland ventilerades, med särskild fokus på dokumentationen av detta. Huvudarrangörer, utöver Riksarkivet, var Finska Litteratursällskapet (SKS) och den delegation för romska ärenden som verkar i anslutning till Social- och hälsovårdsministeriet.

Anföranden varvades med levande musik i Riksarkivets anrika gamla forskarsal, och i närbelägna utrymmen presenterade olika föreningar och institutioner sin verksamhet och sina tjänster i anknytning till den romska kulturen. Evenemanget lockade ca 120 deltagare och åhörare. I samband med evenemanget ställdes även ut dokument som belyser romernas historia i Finland.

Förhoppningsvis leder evenemang av detta slag till att romerna fäster större vikt vid dokumentationen av sitt kulturarv. De kan även inte större förtroende för de kulturinstitutioner som omhändertar enskilda personers, olika föreningsars och sammanslutningars arkivmaterial och visa att också statliga sådana därvid visar tillbörlig hänsyn och respekt.

■ Inför evenemanget *Vilken resa, Det romska kulturarvet i Finland* lät arrangörerna tillverka en affisch som på ett smakfullt sätt gav marknadsföringen en romsk touch.

Bild: Riksarkivet.

Dokumenteringen av det romska folkelementets kultur och tillvaro i Finland har hittills varit rätt splittrad och ostrukturerad. Riksarkivet har i första hand förvaltat offentliga handlingar som gällt romerna, vilka påträffas i arkiven redan på 1600-talet. Finska Litteratursällskapet (SKS) har för sin del tagit emot och uppbevarat främst material som tillkommit inom ramen för traditionsinsamling. Det mest intressanta materialet i Riksarkivet, två landsomfattande utredningar på basis av lantdagspropositioner (1863, 1894), vittnar om romernas sedvanliga ställning: att vara objekt. Uppgifter insamlades, för vinnande av en klarare helhetsbild

av hur många romer (då zigenare) som var bosatta på olika håll i landet. Utredningarna gjordes i syfte att utveckla deras dåtida sociala förhållanden. Utredningsmaterialet ingår i Finska Senatens arkiv.

Hösten 2016 startades ett projekt för insamling av romska person- och föreningsarkiv. Projektet leds av Finska Litteratursällskapet; övriga partner är Riksarkivet och Delegationen för romska ärenden. Det handlar om att få material som kan ställas till förfogande inom forskning, men även om att ge romerna en möjlighet att bli hörda samt att främja deras etniska jämställdhet. Projektet har beviljats understöd, som gjort det möjligt att

■ Temaeftermiddagen i Riksarkivets gamla forskarsal präglades av värme och en omedelbar stämning, som väl fångats i de bilder som fotograf Tea Åkervall tagit under evenemanget. Ett flertal musikuppträdanden mellan anförandena vittnade om musikens synliga roll och betydelse inom den romska kulturen.

Foto: Tea Åkervall / Finska Litteratursällskapet (SKS).

■ Evenemanget erbjöd ett flertal föreningar och institutioner ett tillfälle att presentera sin verksamhet. Mingel i Riksarkivets aula under en paus för kaffe med dopp.

Foto: Tea Åkervall / Finska Litteratursällskapet (SKS).

anställa sakkunniga medan det ännu pågår för hantering av arkivmaterial som överläts.

Arkivmaterialet har inledningsvis överlåtits till Finska Litteratursällskapet, och kommer senare att överföras till Riksarkivet i

enlighet med den anskaffningspolitiska arbetsfördelningen mellan dessa institutioner. I Riksarkivet kommer materialet (främst person- och föreningsarkiv) att ställas till forskningens förfogande. Det material som tillkommit i samband

med traditionsinsamling stannar hos Finska Litteratursällskapet.

*Skribenten är överinspektör
vid Finlands riksarkiv*

Planeringen av massdigitaliseringen fortsätter

Pertti Hakala

Förberedandet av den massdigitalisering som skall påskynda Riksarkivets övergång till digitala format och digital hantering har inletts. Det stora åtagandet, som syftar till digitalisering av 160 hyllkilometer material, avancerar stegvis via en rad delprojekt med klara målsättningar. Pilotskedet börjar redan hägra.

Verkställandet av den finska regeringens principbeslut i juni 2017 om att Riksarkivet i fortsättningen bara i elektronisk form mottar myndighetsmaterial för varaktig förvaring (se NA 3/2017) har inletts. Planeringen av massdigitaliseringen, utförd som ett projekt med stöd av EU:s regionutvecklingsfond och arkivstaden S:t Michel, var genomförd vid årsskiftet 2017/2018. Planeringsprojektets slutrapport föreligger i elektronisk form och en aspekt av rapporten är genom engelskspråkiga bilagan *Survey of Digitization in Archives* tillgänglig för en internationell (dvs. även nordisk) läsekrets. Bilagan hittas på https://www.arkisto.fi/uploads/Kansallisarkisto/Hankkeet/Massadigitointi/Liite_2_Digitization_Survey_2017.pdf

Inom ramen för projektet kartlades det material som fortfarande befinner sig hos statsförvaltningen (volym och egenskaper). En plan i form av en s.k. vägkarta uppgjordes (turordning och tidtabeller

för digitaliseringen av materialet hos myndigheterna) och läget beträffande massdigitaliseringen i andra länder utreddes. En processplan för den kommande massdigitaliseringen utarbetades, och samtidigt definierades också de teknologier som är avsedda att användas. Därtill gjordes en *cost/benefit-analys* beträffande hela digitaliseringsprojektet, som gäller ett "analogt" material om ca 160 hyllkilometer.

Förberedandet av massdigitaliseringen går vidare inom ramen för ett uppföljande planeringsprojekt, där processplanen för digitaliseringen skall omsättas i test och modellbeskrivningar. Denna fas, som vidtog i mars 2018 och bör vara över i maj 2019, mynnar ut i ett pilottest av massdigitalisering vid Riksarkivets Brobergsfilial i Helsingfors. På basis av testresultaten går förberedelserna därefter vidare till nästa skede: skapandet av strukturer och faciliteter för massdigitaliseringens produktionsskede.

Anvisningar, teknik och en vägkarta

Under det uppföljande planeringsprojektets första skede ligger fokus på utarbetandet av anvisningar för myndigheterna som behöver kunna förbereda sig inför digitaliseringen. Parallellt genomförs även en s.k. *Proof of Concept*-utredning, för säkerställande av högeffektskannarnas tillförlitlighet, kvalitet och snabbhet.

Anvisningarna för myndigheterna förväntas vara klara i juni 2018, då *Proof of Concept*-utredningen vidtar för att pågå ända till november.

Verktøget för myndighetsstyrning och hantering av information om bestånden, den s.k. vägkartan, förmedlar information om massdigitaliseringen (linjedragningar och hur förberedelserna framskridit) till myndigheterna. Vägkartan förmedlar även information om de materialhelheter som kommer att överlåtas till Riksarkivet i "analog" form (dvs. som original). De kommer inte att digitaliseras.

Den testmiljö som byggs upp i Riksarkivets Brobergsfilial under hösten 2018 avser såväl apparatur som programvara, och kommer också att utgöra underlag för den pilot som genomförs följande vår. I detta skede inleds utarbetandet av ett system för produktionsstyrning och erforderlig apparatur och programvara anskaffas för pilotskedet. Utredningen *Proof of Concept* bör i detta skede vara färdig.

Pilottestet inför massdigitaliseringen genomförs under vintern och våren 2019. Under denna testfas (3–4 månader) kommer uppskattningsvis ca 300–500 hyllmeter handlingar att digitaliseras i enlighet med vägkartan. Digitaliseringsprocessen testas för utrönande av huruvida den arbetsinsats som de enskilda momenten kräver och flödes hastigheten motsvarar kalkylerna. Testfasens syfte är att utreda

■ Tidsplaneringen för det stora massdigitaliseringsprojektet återges i detta schema genom några block, som står för var sin fas. Vägen till den sista fasen går ändå via flera delprojekt och en pilotfas. Digitaliseringsprojektet innebär även att originalmaterialet (160 hyllkilometer) kan förstöras. RA utgår ifrån att förvaringen i digital form är tryggad för all framtid.

Bild: Finlands Riksarkiv.

om den planerade apparaturen och processen räcker till för att de uppställda kvantitativa, kvalitativa och tidsmässiga målen för digitaliseringen skall kunna uppnås. Resultaten av pilottestet kommer att utnyttjas för uppdatering av cost/benefit-analysen från år 2017.

Inför själva massdigitaliseringen

Under 2018 är också frågan om var den slutliga massdigitaliseringen av ca 160 hyllkilometer material skall ske (ort och lokaliteter) föremål för beredning. Enligt nuvarande planer kommer produktionen under den inledande fasen 2020–2022 att vara förlagd till Riksarkivets nya centralarkiv i S:t Michel (se NA 1/2018). Var massdigitaliseringen i full skala

kommer att äga rum är däremot ännu oklart; den kräver betydligt större utrymmen än så. Beredningen av lokalitetsprogrammet pågår fortfarande och i detta skede har huvudstadsregionen, Jyväskylä och S:t Michel nämnts som tänkbara alternativ. I de preliminära planerna har året 2030 ansetts som slutpunkt för massdigitaliseringen.

Undervisnings- och kulturministeriet har beviljat medel för projektarbetet inför massdigitaliseringen innevarande år (2018). Ytterligare medel (2,5 miljoner euro) har beviljats för år 2019, men merparten av dessa medel (1,5 miljoner euro) är dock beroende av det uppföljande planeringsprojektets (och pilotens) resultat. Dessa klarnar under år 2019.

Massdigitaliseringsprojektet är via olika gränssnitt även länkat till flera andra aktörer än Riksarkivet: CSC (Center för Scientific Computing, se NA 3/2015) som svarar för den digitala långtidsförvaringen, Senat-fastigheter (byggande och utrymmen) och partner som levererar apparatur, programvara och olika tjänster.

Det uppföljande planeringsprojektet leds av projektchef Ville Kajanne vid Riksarkivet, där det hör till ansvarsområdet för forskning och utveckling.

Europeiska Unionens dataskyddsförordning väcker oro

Pertti Hakala

Finlands regering avgav 1.3.2018 en proposition till riksdagen om en ny dataskyddslag, som är avsedd att komplettera EU:s dataskyddsförordning *General Data Protection Regulation*, GDPR. Förordningen, som börjar tillämpas inom hela EU fr.o.m. den 25 maj innevarande år, är avsedd att värna om personuppgifter och personlig integritet. Den nya dataskyddslagen förenhetligar det tidigare rätt vildvuxna regelverket, vilket i och för sig är välkommet, men medför också problem för hela ABM-sektorn och forskarvärlden.

I överensstämmelse med GDPR betonar förslaget till dataskyddslag att personuppgifter och -register som inte längre behövs för verksamheten i första hand bör förstöras. *De föreslagna bestämmelserna lämnar den personuppgiftsansvarige [vanligen någon myndighet] en omfattande prövningsmarginal för att bedöma vilka skyddsåtgärder som i varje enskilt fall är ändamålsenliga med avseende på behandlingen av personuppgifter*, konstateras det i motiveringarna till propositionen. Formuleringen har väckt oro på forskarhåll, där man befärar att myndigheterna för säkerhets skull kommer att förstöra material som vore av värde för forskningen. I förslaget till dataskyddslag konstateras dock att behandling av känslig information får ske i arkiveringssyfte, och att detta är i allmänt intresse.

■ ABM-juridikgruppen har i sitt utlåtande anført en rad bestickande exempel på bildmaterial som inte längre kan publiceras då de nya dataskyddsbestämmelserna trätt i kraft. Bröllopsbilden från Johanneskyrkan i Helsingfors 1952 kan inte publiceras utan tillstånd av alla fotograferade, eftersom bilden innehåller information om religiös tillhörighet och sexuell läggning. Foto: Väinö Kannisto/Helsingfors stadsmuseums bildarkiv.

Forskarna har i detta sammanhang framhållit att Riksarkivet hittills genom anvisningar och beslut om varaktig förvaring säkerställt tillgången till enhetliga materialhelheter, vilka kunnat användas t.ex. vid komparativa studier. Den ovan nämnda prövningsmarginalen undergräver Riksarkivets ställning, och kan innebära att forskarna i framtiden konfronteras med ett högst blandat material. Riksarkivet betonar dock att arkivbildningsplanerna bör iaktas, men man är medveten om risken för övertolkningar från myndigheternas sida.

Att propositionen, trots erhållna utlåtanden under beredningen,

inte ger vare sig arkiv, bibliotek eller museer rätt att publicera digitalt bildmaterial som innehåller "speciella personuppgifter" utan att de avbildade personernas samtycke inhämtats är särskilt problematiskt. Med speciella personuppgifter avses det som tidigare kallats "känsliga personuppgifter" (etnisk tillhörighet, politiska åsikter, sexuell läggning, religiös övertygelse, hälsotillstånd etc.). Samtycke krävs om det är fråga om personer som fortfarande är vid liv.

De berörda kulturinstitutionerna (Riksarkivet, Nationalbiblioteket, Nationalgalleriet och Museiverket m.fl.) har i ett enhälligt utlåtande

■ Fotografiet som togs under en demonstration för folket i Laos och mot Förenta Staternas inblandning i Indokina kan inte heller publiceras utan liknande tillstånd av alla, eftersom det avslöjar de deltagandes politiska hållning.

Foto: Harri Ahola år 1976/ Helsingfors stadsmuseums bildarkiv.

■ Så är också fallet beträffande detta foto som togs under president Urho Kekkonens begravning 7.9.1986. Även personerna på bilden kan identifieras. Att ge spridning åt deras handikapp strider mot de nya bestämmelserna, såvida inte allas tillstånd inhämtats.

Foto: Matti Karjanoja/Helsingfors stadsmuseums bildarkiv.

till riksdagens förvaltningsutskott yrkat på en ändring i lagförslaget. Hela 13 aktörer framhåller att ABM-sektorn i sin helhet annars tvingas

köra ner sina webbtjänster eftersom det med tanke på de volymer som det är fråga om är helt omöjligt att skaffa det krävda samtycket. ABM-

webbtjänsten FINNA, skyltfönstret för Finlands nationella kulturarv, tillhandahåller redan nu över 13 miljoner objekt: bilder, konstverk, videoupptagningar, böcker, tidningar, artiklar, kartor, fotografier, ljudupptagningar, noter m.m.

Som det framhållits i offentligheten (*Hufvudstadsbladet* 31.3.2018) skulle lagförslaget bl.a. innebära att museernas och arkivens webbplatser och elektroniska bildbanker inte längre kunde tillhandahålla bilder på vanliga människor vid kyrkliga bröllop, i första maj-demonstrationståg eller partikongresser, om personerna är identifierbara och det är möjligt att de fortfarande är vid liv. (Eftersom samtycke måste inhämtas av alla på bilderna, vilket förstås är omöjligt.) Att det är fråga om hundratusentals bilder har nogsamt påpekats (också av Undervisningsministeriet) under beredningen av lagen, men Justitieministeriet har inte beaktat dessa propäer. Webbpubliceringen kan ses som en del av arkiverksamhet, vilket dock i sista hand avgörs av EU-domstolen.

De 13 förundrar sig också över att lagförslaget går emot de senaste regeringsprogrammets tydliga markeringar för digitalisering och tillgänglighet inom kulturarvsorganisationerna. Dessa har redan i ett par decennier fått tiotals miljoner euro i statlig finansiering (inklusive extraordinarie medel) för digitaliseringen av sitt material. *Open Access* har varit ett av de uttalade ledmotiven.

Företrädare för de berörda institutionerna har påpekat att EU:s i sig strikta dataskyddsförordning ger ett visst nationellt rörelseutrymme vid tillämpningen. Att Justitieministeriet valt en försiktig hållning är i och för sig i linje med den striktare tillämpning av EU-rätten som anammats i Finland och som i personregisterfrågor avvikit från motsvarande i de övriga nordiska länderna.

Hittills tyder inget på att Justitieministeriet skulle beakta de framförda synpunkterna.

Finska Riksarkivets samarbete med Ryssland

Dmitri Frolov & Anna Vartiala

Arkivsamarbetet med Ryssland är en aspekt av det internationella forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs av Riksarkivet. Syftet är att skaffa kopior av handlingar som belyser Finlands historia och finnars öden från arkiv i Ryssland och i andra självständiga länder som tidigare tillhört Sovjetunionen. Riksarkivet vill också främja mångsidig användning av dessa handlingar,

Samarbetet utgår från det femåriga ramavtal mellan Riksarkivet och det ryska arkivverket, *Rosarchiv*, som förnyas med fem års intervall; ramavtalet slöts första gången år 2005. I detta nu har Riksarkivet slutit mer än 40 avtal av varierande slag med aktörer i Ryssland, Kazakstan, Vitryssland, Georgien och Armenien samt med *Ryska Historiska Sällskapet*. Avtalen har karaktären av samsamarbets- eller ramavtal och avtal om köp eller byte av material.

Anskaffningarna planeras i förväg. Verksamheten stöder sig också på den vetenskapliga arbetsgrupp som under ledning av riksarkivarien koordinerar anskaffningen av kopior och användningen av detta material inom forskning. Arbetsgruppen består av företrädare för en rad universitet i Finland och för Riksarkivet.

I skrivande stund uppgår det anskaffade materialet till ca 1 miljon upptagningar av handlingar som är av betydelse för finländsk historieförskrivning. Det anskaffade materialet samlas i Riksarkivets Digitalarkiv,

■ Ryskspråkiga kyrkböcker (längder över födda). Läderryggarna på bilden har visserligen tillhört S:ta Maria finska församling i S:t Petersburg vars arkiv förvaras i Finlands riksarkiv, men liknande material från andra håll är i dag tillgängligt t.ex. via portalen Documenta Carelica. Foto: Finlands riksarkiv.

men är i enlighet med avtalsvillkoren tillgängligt endast via terminaler i Riksarkivets forskarsalar och kan inte utskrivas. Beskrivningar av handlingarna hittas i arkivdatabasen VAKKA.

Kopior av arkivmaterial från flera ryska arkiv

Riksarkivet har på detta sätt erhållit bl.a. stora materialhelheter som gäller krigen mellan Finland och Sovjetunionen och de finska (inklusive finlandssvenska) krigsfångarnas tillvaro där från *Ryska militära statsarkivet* RGVA. Tillgången till delar av detta material är begränsad och för att få använda det krävs tillstånd, t.ex. då det är fråga om personhandlingar och personkort för dömda och internerade som släppts på fri fot efter krigen (1948–1949).

Det material som gäller Finlands kommunistiska partis verksam-

het och kontakter till kommunisterna i bl.a. Sverige och Norge samt vissa påverkans (t.ex. A. Kollontaj, V. Molotov, A. Zjdanov, Yrjö Sirola) personarkiv erhöles från *Ryska statsarkivet för social och politisk historia* RGASPI. Personhandlingarna som gällde Finska kommunistiska partiets medlemmar (fond 495, opis 269) blev mycket noga förtecknade, för att nämna ett exempel. Denna helhet omfattar namnen på 2 521 representer för olika partier, författare, funktionärer och familjemedlemmar vilka figurerat i Finlands historia. Materialet är nog så mångsidigt – övervakningsrapporter, pressurklipp, telegram och redogörelser, men också finskspråkiga brev från privatpersoner m.m.

Från *Ryska statliga marinarkivet* (RGAVMF) erhöles en omfattande materialhelhet, som gjorde det möjligt att komplettera de finskfödda

amiralernas (t.ex. A.S. Menschikoffs) personarkiv och de arkiv som gäller Sveaborgs fästning. Bland det som gäller Sveaborg finns material om hamnverksamheten, fortifikationsritningar och längder över fartyg som legat i fästningens hamn. I denna kontext framstår Peter den Stores brev till amiralitetsrådet A. Kikin om segern vid Rälaxfjärden och tillfångatagandet av Nils Ehrenskiöld som en kuriositet. Pärlan i sammanhanget är en kolorerad atlas över fästningarna i Ryssland som innehåller ritningar över samtliga fästningar i Finland jämte beskrivningar och statistik från 1825 och 1850. Samarbetet leder förhoppningsvis till ökad kännedom om Sveaborg och främjar användningen av arkivmaterial. För ett par år sedan inleddes förhandlingarna om en arkivportal för material om Sveaborg från olika länder. Både de arkiv som lyder under ryska arkivverket och en rad regionala arkiv har visat intresse för medverkan i portalprojektet.

Material från *Leningradområdets statsarkiv i Viborg* (LOGAV) av nytta för släktforskarna, t.ex. Andliga styrelsens metrikor [kyrkliga befolkningsregisterhandlingar] från perioden 1794–1883, kompletterar Riksarkivets bestånd av kyrkböcker. På motsvarande sätt kompletterar det material som erhållits från *Ryska statsarkivet för äldre historiska dokument* (RGADA) Riksarkivets bestånd från Gamla Finland (dvs. Viborgska guvernementet).

Ryska statens militärhistoriska arkiv (RGVIA), *Ryska federationens statsarkiv* (GARF) och *Ryska historiska statsarkivet* (RGIA) har tillhandahållit förträffliga tillskott till det material som redan förelåg beträffande de ryska generalguvernörerna i Finland Nikolaj Bobrikov och Nikolaj Gerard. Från dessa arkiv erhöles också tillägg till materialet beträffande den ryska gendarmförvaltningen i Finland, t.ex. finsk- och svenskspråkiga förteckningar över resande som passerat gränsen.

Det arkivmaterial som belyser de finska migranternas liv och verksamhet i ryska Fjärran Östern

1853–1916 förvaras i *Ryska historiska statsarkivet för Fjärran Östern* (RGIADV). Forskarna har nu tillgång till ett arkivmaterial som berättar om valfångst, samt om köpmannen Otto Lindholms, skepparen Fridolf Hööks, ståthållaren Harald Furuhejms och militär guvernören Johan Furuhejms liv och verksamhet i Nahodka och Vladivostok.

Riksarkivet har lång erfarenhet av byte av kopior av handlingar och av samprojekt som gått ut på arrangerande av gemensamma utställningar. Finlands riksarkiv har å sin sida överlätit digitala kopior av handlingar om de sovjetiska krigsfångarna och om gendarmförvaltningen samt av material som tillhört den ryska militären.

■ En beprövad databärare. Då Riksarkivet avtalat med en arkivinstitution (i detta fall Ryska statsarkivet för social och politisk historia RGASPI) vidtar filmningen av det överenskomna materialet. Slutresultatet ses på bilden, en bruksfilm vars innehåll blivit digitaliserat. Till höger ses en innehållsförteckning över filmat material från RGASPI. Foto: Finlands riksarkiv.

Tillgång till material och nyttig information via portaler

Som bäst upprätthåller Riksarkivet ytterligare två informationsportaler, som förverkligats i samarbete med *Novgorod-områdets statsarkiv* och *Karelska republikens nationalarkiv*. Syftet med portalerna är i första hand att göra de berörda arkivmaterialen lättare tillgängligt.

Den tematiska webbportal som skapats i samarbete med statsarkivet i Novgorod går under rubriken *Novgorod-Finland* (<http://arkisto.fi/novgorod>). Portalen betjänar på ett

mångsidigt sätt vetenskaplig forskning, men även släktforskare och icke-professionella dito. Via portalen hittas t.ex. handlingar om Gamla Finland och även material som belyser de finska återflyttarnas tillvaro i Novgorod-området. De svenskspråkiga myndighetshandlingarna i detta sammanhang ansluter sig till skatteuppbörden; det är fråga om fogde- och länsräkenskaper (jordeböcker) och mantalslängder.

Documenta Carelica-informationsportalen (<http://www.arkisto.fi/carelica>) möjliggör användning av forskningsmaterial från f.d. finska Ladogakarelen och nuvarande ryska Karelen för vetenskapliga och andra forskningssyften. Materialet som valts till portalen gäller tre härad i f.d. Viborgs län: Sordavala, Salmis och Kronoborgs härad. Via portalen får användarna tillgång till mantalslängder, rysk-, finsk- och svenskspråkiga kyrkböcker, metrikor och övriga offentliga register. Karelska nationalarkivet publicerade nyligen ur de egna bestånden material som berättade om karelska författare och karelsk folktradition – publiceringen skedde i form av en webbutställning.

Genom anskaffning av material från Ryssland strävar Riksarkivet till att göra forskarna mer medvetna om det material av betydelse för finländsk historieforskning som förvaras i arkiv och museer såväl i Ryssland som i de övriga länder som i tiden tillhörde Sovjetunionen. Riksarkivet upprätthåller därför wiki-databasen *Venäläiset tietokannat* [sv. Ryska databaser] (<http://wiki.narc.fi/vtk>) för att underlätta arbetet i de ryska arkiven för forskarna som samtidigt kan bilda sig en uppfattning om arkivväsendets struktur och om de arkivhelheter som det förvaltar. – Responsen från forskarvärlden är viktig för oss och forskarna får gärna komplettera databasen med egna materialförslag.

Skribenterna, utvecklingschef Dmitri Frolov och forskare Anna Vartiala, verkar vid Finlands Riksarkiv

Tall og trender

– Arkivverkets bruker-tjenester i endring

Erland Pettersen

Aldri før har like mange personer benyttet Arkivverkets tjenester som i 2017. Og aldri før har materialet vært like lett tilgjengelig.

Arkivverkets overordnede mål er å tilby flere brukertjenester digitalt. Samtidig skal vi opprettholde et solid tilbud for analogt materiale på våre lesesaler. Vi satser nå på tiltak som når flere personer samtidig, slik at behovet for å henvende seg individuelt til oss vil bli redusert.

Populære tjenester

For de fleste i den allment historieinteresserte befolkningen er inngangen til Arkivverkets materiale digital. Antall brukere viser en jevn vekst fra år til år. I 2017 hadde vi følgende tall for Digitalarkivet.no:

- Digitalisert arkivmateriale (transkribert og skannet): 6 755 766 brukere
- Nettforum: 956 181 brukere
- Innlogging: 119 491 brukere

Også Arkivverkets egne nettsider – som ble lansert i ny drakt i juni i fjor – viser svært positive besøkstall:

- Antall brukere totalt på Arkivverket.no: 159 610
- Antall sidevisninger totalt på Arkivverket.no: 882 268

- Gjennomsnittlig tid på siden per økt: 2,37 minutter
- Gjennomsnittlig antall sider besøkt per økt: 3,1

Flere søker til lesesalene

På lesesalene våre i Arkivverket hadde vi en vekst i antall besøkende fra 2016 (14 630) til 2017 (15 328). I snitt blir dette en økning på fire prosent i antall gjester. Disse tallene inkluderer omvisninger og arrangementer. Økningen i 2017 kan forklares med mer restriktiv saksbehandling samt avtalen med Slekt og Data over hele landet om veiledning innen slektsgransking i tilknytning til lesesalene våre.

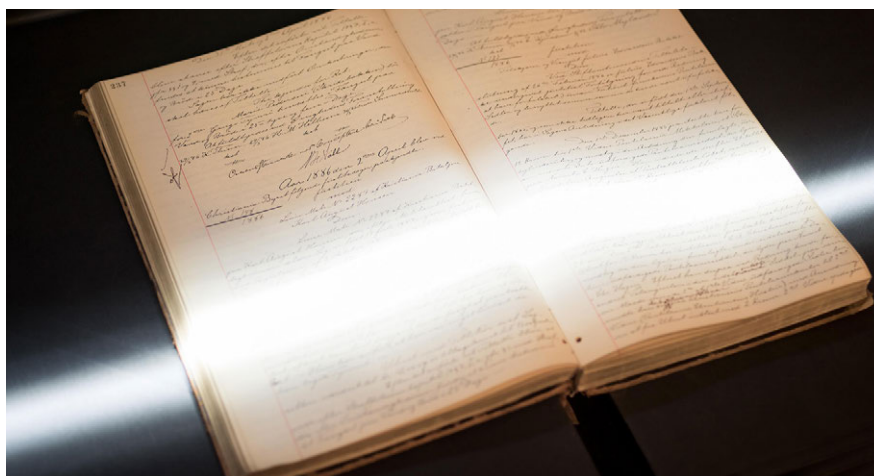
I Bergen ser man en 25 prosent økning i antall besøkende fra 2016 til 2017. Det er en underregistrering av

besøkende i Oslo fordi personer som får hjelp i skranken ikke registreres.

Endret bruk

Digital tilgang til kilder og veiledninger gir i seg selv mindre behov for å ta individuell kontakt med Arkivverket. Endring i håndteringen av botidssaker, ny tjenestepolitikk, automatiserte tjenester knyttet til gammel grunnbok, samt en mer spesialisert veiledning, har alt i alt redusert behovet for skriftlige enkelthenvendelser fra publikum.

Profesjonelle brukere får fremdeles god veiledning på våre lesesaler og via Arkivportalen.no, men lese-salsbruken er annerledes nå enn før. Nå bestilles gjerne materialet opp til lesesalen, før brukeren selv avfotograferer eller digitaliserer det,

■ Arkivverket ønsker å tilby flere brukertjenester digitalt, for eksempel skannet materiale via Digitalarkivet.no. Foto: Berre.

■ Slektsverksted på lesesalen ved Statsarkivet i Kongsberg.

Foto: Statsarkivet i Kongsberg.

og tar det med tilbake til sitt kontor for videre arbeid med kildene. I snitt bestiller hver enkelt lesesalsgjest 2,4 arkivenheter per besøk.

Arkivverket har flere ulike brukergrupper som alle forventer og krever gode tjenester av oss.

De tre hovedkategoriene brukere vi har er:

1. Personer og statlige etater som har behov for dokumentasjon for å søke om eller saksbehandle ulike rettighetsspørsmål
2. Forskere eller studenter som bruker arkivmateriale i sin forskning
3. Den allment historieinteresserte befolkningen

Ny policy for betjening

Vår nåværende policy for brukertjenestene i etaten ble laget i 2014/2015 mens man utredet en ny organisasjonsstruktur i Arkivverket. Det ble utarbeidet et sett kriterier som kom på plass etter en dialog med våre brukere og etter en intern diskusjon i organisasjonen. De punktene som er viktigst for vår publikumsbetjening er følgende:

- Klar dialog med brukere
- Én inngang til etaten
- Serviceorientert
- Måltrett samarbeid med eksterne samarbeidspartnere

Organisasjonsendringene førte til at vi etablerte en Seksjon for brukertjenester i Publikumsavdelingen, som har det daglige ansvaret for kontakten med brukerne. I tillegg har Seksjon for tilgjengeliggjøring et selvstendig ansvar for Digitalarkivet, som er etatens viktigste kanal for å gjøre digitalisert materiale tilgjengelig.

Etter omorganiseringen i 2016 har brukerseksjonen aktivt arbeidet med å tilpasse servicenivået på en slik måte at alle henvendelser, uavhengig av kanal, skal kunne forventes samme svar. I tillegg har vi gått i direkte dialog med forvaltningen for å tydeliggjøre gjensidige forventninger til hverandre der de bruker våre tjenester. Dette arbeidet vil fortsette i 2018.

Enhetlig inngang på nett

Sommeren 2017 lanserte Arkivverket nye nettsider. Sidene tydeliggjorde våre tjenester, og det ble utviklet flere veiledninger som letter brukernes innganger til arkivene. De fleste brukerne orienterer seg via veiledninger om slektsgransking. I mai i år lanserte vi nye nettsider fase 2. Det synliggjør at vi nå har én inngang for mottak av forespørsler til etaten. Via skjemaer ledes brukerne til å gi relevant informasjon om det de er ute etter. Slik får vi den informasjonen vi trenger for å effektivt svare på henvendelser.

For private brukere som har behov for informasjon om eiendom har vi lansert en automatisert tjeneste knyttet til gammel grunnbok. Her kan man ved noen få tastetrykk få tilgang til materiale man før kunne vente uker på å få tak i ved et manuelt tilbud.

Sakene vi får til manuell behandling er imidlertid mer komplekse enn tidligere, og det brukes dermed mer tid på hver sak. Vi henviser til selvbetjening på nett for de "enkle" sakene. Slektsforespørsler avvises nesten konsekvent (vi må svare på henvendelser om ikke digitaliserte kilder, enkle oppslag). Innsynssaker og rettighetsspørsmål prioriteres. I Bergen og Stavanger merker man nå en nedgang i antall botidssaker. I 2017 fikk Bergen ansvar for en landsdekkende eiendomslinjetelefon og betjening av brukerforum på nett for hele landet. Frigjorte ressurser i Stavanger brukes til å løse enklere depotoppgaver.

For komme videre med en ytterligere forbedring og effektivisering av brukertjenestene, er vi avhengige av en god dialog og samarbeid med hele Arkivverket.

Skribenten er fagdirektør i Arkivverket, Seksjon for brukertjenester

«Ta Norge hjem» – og inn i Riksarkivet

Fredrik Larsen Lund

Nyere arkiver etter den norske utenriks-tjenesten er gradvis på vei til Riksarkivet – og blir dermed tilgjengelige for bruk på en helt annen måte enn tidligere.

Utenriksdepartementet (UD) sitt arkiv for årene 1960–69 ble avlevert til Riksarkivet i november i fjor. Det kom i tillegg til tidligere avlevert materiale fra departementets etablering i 1905 til og med 1959. Materialet utgjør nå til sammen nærmere 2500 hyllemeter og dokumenterer Norges forhold til verden og hvordan Norge har fremmet sine interesser.

Arkivskatter

I tillegg er det i Riksarkivet oppbevart arkiver etter ca. 50 norske ambassader og langt over 100 konsuler rundt omkring i verden. I flere tilfeller strekker arkivene seg tilbake til unionstiden med Sverige. Disse såkalte stasjonsarkivene er en kilde-messig skattkiste som mange ikke vet om, sier prosjektleder Ragnhild Morberg i Stiftelsen ASTA.

Hun har vært leder for et stort prosjekt for ordning av utenriks-tjenestens historiske arkiver. Prosjektet ble startet i 2012 og er et samarbeid mellom UD, Arkivverket og Stiftelsen ASTA. Sistnevnte står for selve ordningsarbeidet. Det har vært en enorm oppgave, som tidligere omtalt i Nordisk Arkivnyt nr. 1/2017.

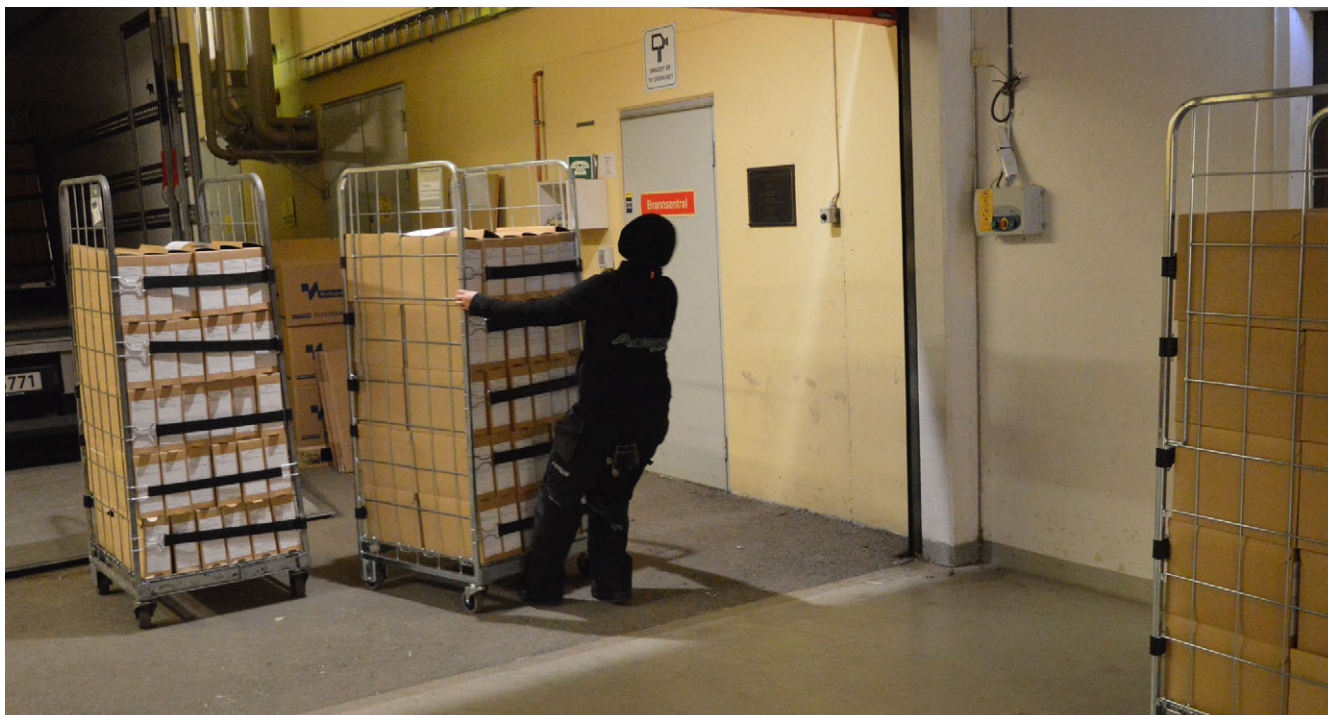
■ Prosjektleder Ragnhild Morberg fra Stiftelsen ASTA og underdirektør Erling Søråa i arkivseksjonen i Utenriksdepartementet har vært sentrale i arbeidet med utenriks-tjenestens historiske arkiver de siste årene.

Foto: Lars Erik Hjorthaug.

Underdirektør Erling Søråa i arkivseksjonen i UD sier at de identifiserte 5000 hyllemeter avsluttede arkiver. Materialet sto på et tidspunkt oppbevart i 17 rom i fire ulike bygg. Stasjonsarkiver har vært lagret i sauefjøsset på Bogstad gård i Oslo. Søråa sier de håper å være ferdig med prosjektet innen utgangen av 2018.

Mer på vei

UD-arkivene fra 1970-tallet, samt flere privat-, kommisjons- og stasjonsarkiver, venter nå på avlevering til Riksarkivet, noe som ventelig vil skje i løpet av noen måneder. Med materialet vel plassert i magasinene under bakken ved Sognsvann, vil ikke bare dokumentasjonen være forsvarlig bevart for ettertiden, men

■ 420 hyllemeter arkiver ble avlevert fra Utenriksdepartementet til Riksarkivet i november 2017. Det tilsvarer 70 arkivbur.

Foto: Helen Daae Frøyseth.

kildene blir også langt mer tilgjengelige for brukerne.

Arkivene fra utenrikstjenesten er for det meste fritt tilgjengelige for alle. Materialet som allerede finnes i Riksarkivet er svært etterspurt av studenter, forskere og andre interesserte.

Arkiver på reise

Neste skritt fra UD's side er prosjektet «Ta Norge hjem». Det er nok et samarbeid mellom departementet, Arkivverket og ASTA-stiftelsen, og med støtte fra Kulturdepartementet.

Norge har i dag 100 utenriksstasjoner ute i verden, der det befinner seg ca. 5000 hyllemeter avsluttede papirarkiver. UD ønsker å sikre denne kulturarven og få den bragt hjem til Norge.

Oppgaven med en systematisk bevaring av stasjonsarkivene vil ikke bli mindre krevende enn tidligere prosjekter; dette er ofte komplekse arkiver med stor variasjon lagret under dårlige klimatiske forhold, preget av høy rotasjon på personalet ute på stasjonene.

Samtidig inneholder arkivene rik dokumentasjon av norsk uten-

rikspolitikk og temaer som emigrasjonsbølgene, skipsfart, fiskeeksport, varme og kalde kriger, nedrustning, fred og forsoning, bistand og havrett. Kilder som forhåpentligvis blir tilgjengelige for nærmere studier i en ikke altfor fjern fremtid.

Skribenten er seniorrådgiver i Arkivverket, Seksjon for brukertjenester

Sjømatnæringen får nasjonalt arkiv

ArkiVest har i samarbeid med Arkivverket etablert Norsk sjømatarkiv. Sjømatnæringen, ved Sjømat Norge og Norges sjømatråd, støtter tiltaket. Arkivet har et nasjonalt ansvar for bevaring av

historisk verdifullt kildemateriale fra norsk sjømatsektor.

Norsk sjømatnæring er en av landets viktigste bransjer, og sjømatarkivets visjon er å sikre de mest sentrale arkivene fra denne

næringssektoren for fremtiden, både med tanke på bransjens egen bruk, forskning og kulturformidling.

Arkivverket og Nasjonalbiblioteket sikrer felles hukommelse

Fredrik Larsen Lund

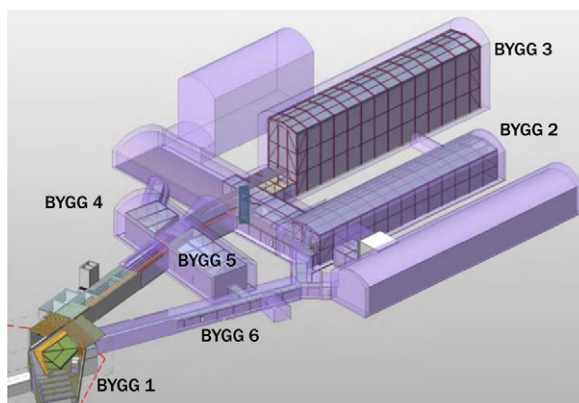
Samarbeid gir mer plass og mer digitalisering

Beregnet ut ifra forventet fremtidig tilvekst av offentlige og private papirarkiver, mangler Arkivverket ca. 158 000 hyllemeter lagringsplass i sine depoter. For å dekke en del av dette behovet samarbeider Arkivverket nå med Nasjonalbiblioteket om utbygging i Mo i Rana i Nordland, der Nasjonalbiblioteket har sitt depotbibliotek.

Her bygges det nå en hall på 65 000 hyllemeter som Arkivverket vil disponere. Norsk helsearkiv skal også benytte den nye hallen. Hallen skal etter planen være klar for innflytting høsten 2021. Det nye depoet vil benytte moderne lagersystemer som ligner høylageret i det danske Rigsarkivet i København. Det betyr at alt materiale vil ligge i egne lagringsbokser, noe som medfører enkelte praktiske utfordringer når det gjelder emballering og merking.

Stor flyttesjau

For Arkivverket innebærer prosjektet at over 50 000 hyllemeter materiale skal flyttes til Mo i Rana i perioden 2021–2027. Det arbeides nå med kriterier for å velge ut hva som kan flyttes, blant annet ut ifra om det er digitalisert, hvor mye det er i bruk, ordningsgrad, hva slags formater det er osv. Selv om byggingen

■ Arkivverket flytter inn i Nasjonalbibliotekets fjellanlegg i Mo i Rana. Bygg nr. 3 blir et arkivmagasin med plass til 65 000 hyllemeter arkiver.

Illustrasjon: Statsbygg.

bare så vidt har begynt, har det allerede kjørt flyttelass fra Riksarkivet i Oslo og Statsarkivet i Hamar med kurs nesten 1000 kilometer nordover til ny oppbevaring i Mo i Rana. Inntil videre har Arkivverket nemlig leid 4500 hyllemeter hos Nasjonalbiblioteket, noe som har gjort det mulig å oppheve avleveringsstansen som tidligere ble innført både i Oslo og Hamar.

Som et pilotprosjekt ble 1500 hyllemeter arkiver flyttet til Mo i Rana i fjor. Det gjaldt materiale fra folketellingene i 1920 og 1970 – som også foreligger elektronisk eller skal skannes – samt en rekke arkiver etter Televerket. I 2018 venter ytterligere 3000 meter papirmateriale på å reise til Mo i Rana – fra Oslo og fra Statsarkivet i Trondheim.

Fra Arkivverkets side legges det ikke opp til lesesal, betjening eller egne ansatte i Mo i Rana, men dette er spørsmål som foreløpig ikke er endelig avklart.

Økt skannerkraft

Arkiv og bibliotek samarbeider ikke bare om lagring, men også om digitalisering. Arkivverket har fått doblet sin kapasitet innen digitalisering takket være samarbeid med Nasjonalbiblioteket. Her arbeides det på grunnlag av en prioritert liste.

Skanningen startet opp i oktober i fjor, og i mars ble den første millionen skannede sider passert. Nasjonalbiblioteket skanner personsedler i folketellingen 1920, som i alt vil komme til å utgjøre 4,5 millioner skannede sider – et arbeid som skal fullføres i år.

Skanningen i Mo i Rana foregår på en robotskanner for bøker og protokoller og en linjeskanner for løse dokumenter.

Skribenten er lokalredaktør for Nordisk Arkivnyt

Tilsyn avdekket 200 lovbrudd

Helen Daae Frøyseth

– Vi snakker om en informasjons- og rettighetsbombe som venter på å bli detonert, sier Kjetil Reithaug, fagdirektør i Seksjon for dokumentasjonsforvaltning i Arkivverket.

Arkivverket skal gjennom tilsyn sørge for forsvarlig arkivhold og dokumentasjonsforvaltning i offentlig sektor. Flest tilsyn ble i fjor utført i kommuner, men også statlige organer og fylkeskommuner fikk besøk av øverste arkivmyndighet.

31 arkivtilsyn avdekket 200 brudd på arkivloven i 2017. Det tilsvarer i gjennomsnitt 6,5 brudd per tilsyn. Flere av bruddene berører enkeltpersoners rettigheter.

– Så godt som alle tilsyn vi gjennomfører avdekker vesentlige mangler som virksomhetene må utbedre. Både statlige og kommunale organer bryter arkivloven. Vi ser at mange, og spesielt kommunene, svikter på å gjøre noe aktivt for å sikre at digital informasjon ikke går tapt. Ofte dreier dette seg om viktig rettighetsdokumentasjon som berører enkeltpersoner, sier Reithaug.

Kommunale arkiver spesielt viktige

Kommunene har ansvaret for viktige samfunnsoppgaver som skole, barnevern, sosial-, helse- og omsorgstjenester. Dokumentasjonen av disse tjenestene finnes hovedsakelig i digi-

■ Kjetil Reithaug er fagdirektør for dokumentasjonsforvaltning i Arkivverket.

Foto: Arkivverket.

tal form. Kommunale arkiver brukes blant annet til å dokumentere barnevernets håndtering av overgrepssaker, de viser oppfølgingen hver enkelt elev fikk i grunnskolen, og hvordan pleietrengende ble ivarettatt. Arkivene gir oss også kunnskap om lokalsamfunnet, og vil være viktige historiske kilder for fremtiden.

– Kommunen er den delen av det offentlige som kommer oss nærmest og berører oss mest direkte. Arkivene blir derfor spesielt viktige både for å kunne dokumentere dine og mine plikter og rettigheter, men

ikke minst er de viktige for kommunen selv, som skal dokumentere hva som er gjort for innbyggerne og andre som påvirkes av kommunen. Dokumentene viser på hvilket grunnlag politikere og saksbehandlere bygger sine vedtak. Skal vi vite hva som har foregått, må denne informasjonen tas vare på, forklarer Reithaug.

De til sammen 200 påleggene handler i stor grad om manglende fokus og forståelse hos ledelse, og dermed manglende ressurser, oppfølging og vilje i forvaltningen. Pålegg er det samme som brudd på lov eller forskrift hjemlet i lov. De vanligste påleggene handler om plassering av arkivansvar, manglende oversikt over fagsystemer, manglende plan for vedlikehold av elektronisk skapt materiale og manglende uttrekk fra sakarkivsystem.

Skribenten er seniorrådgiver i Arkivverket, Stab for formidling og kommunikasjon

Les mer i tilsynsrapportene på Arkivverkets nettsider

<https://www.arkivverket.no/forvaltning-og-utvikling/tilsyn/tilsynsrapporter-gjennomfort-tilsyn>

Högtidsdag för Riksarkivet

Evelina Boberg

Riksarkivet firade 400 år med ett högtidligt firande i Riksarkivets lokaler i Marieberg, Stockholm. Cirka 200 gäster var på plats däribland H.M. Konungen och H.K.H. Kronprinsessan och kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnke.

– Det har varit ett fantastiskt firande med stort genomslag, där vi kunnat belysa betydelsen av arkiv på olika sätt! Vi har haft många besökare, både i Marieberg och på jubileumsarrangemang på våra andra verksamhetsställen i landet, och Riksarkivet har syns både i pressen och i sociala medier, säger riksarkivarie Karin Åström Iko.

Under dagen kunde gästerna, som var representanter från myndigheter, arkivinstitutioner och akademi, lyssna till flera intressanta föredrag och avslutningsvis se den jubileumsutställning som tagits fram för att sammanfatta Riksarkivets 400 år.

H.M. Konungen inledde eftermiddagens program med ett gratulationstal där han blickade både bakåt och framåt i Riksarkivets långa historia. H.M. Konungen sa bland annat att:

– Vid ett 400-årsjubileum ter det sig naturligt att blicka bakåt. Och Riksarkivet har verkligen en både lång och spännande historia. Men man kan också vända på perspektivet; från det förflutna till framtiden.

■ H.M. Konungen inledde högtiden med ett gratulationstal där han både blickade bakåt i Riksarkivets långa historia och tog sikte på framtiden. Foto: Emre Olgun.

■ Riksarkivarie Karin Åström Iko bär en specialsydd cape och på fjädrarna av japanpapper fanns kansliordningen från 1618 tryckt. Foto: Emre Olgun.

■ Bland gästerna under högtidsdagen syntes i främre raden från vänster bl a författaren Hédi Fried, H.K.H. Kronprinsessan, H.M. Konungen, riksarkivarie Karin Åström Iko och kulturminister Alice Bah Kuhnke. Längst till höger skymtar de båda tidigare riksarkivarierna Erik Norberg och Björn Jordell. Foto: Emre Olgun.

Riksarkivet grundades av våra förfäder. Men de verkliga uppdragsgivarna – det är ju vi och de kommande generationerna. Varje dokument som sparas i ett arkiv är ett brev till framtiden. Vem som kommer att läsa det vet vi inte. Inte heller kan vi i dag säga vilka dokument som en dag kommer att kasta nytt ljus över historien.

Vidare talade kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnke, Hédi Fried, författare och psykolog, Nils Erik Villstrand, professor i nordisk historia vid Åbo Akademi, Marie Lennersand, docent och förste arkivarie vid Riksarkivet, Jack Werner, författare och journalist samt riksarkivarie Karin Åström Iko. Samtliga talare belyste olika aspekter av vårt kollek-

tiva minne och det värde som ett arkiv har för ett demokratiskt samhälle.

Specialsydd cape

Riksarkivarien bär dagen till ära en specialsydd cape som en metafor för arkiv. På "fjädrarna" av japanpapper, som används vid papperskonservering, fanns kansliordningen från 1618 tryckt. Kragen var gjord av alungarvat skinn som historiskt använts som överdragsmaterial på arkivvolymmer.

– Capens konstruktion är dold under ytan. Där finns ett myller av trådar, lager av tyg, som knyter samman och som håller allt på plats. Så är det också med arkiven. Det mesta är dolt men sammanhållet av söksystem, det är som trådar som fäster arkiven till plats och sammanhang, berättade Karin i sitt tal.

Arkiv tolkat i toner

Den musikaliska underhållningen bestod av en för dagen särskilt sammansatt orkester vid namn William Benckerts Riksarkivsorkester med studenter från Kungl. Musikhögskolan. William hade skapat ett musikaliskt stycke där han tolkade Sveriges nationalsång genom olika ljud han samlat i arkivet.

400 år i sin samtid

Jubileumsutställningen som visas i anslutning till högtidsfirandet presenterar Riksarkivet i sin samtid under de sekler som gått sedan 1618. Här möter besökaren dokument och artefakter som speglar världshändelser och enskilda människooöden. (Läs mer om utställningen på s 90).

En viktig fråga som speglar både utställningen och 400 årsfirandet är de utmaningar och förhoppningar som finns inför framtiden, frågor som är lika viktiga i dag som för fyra hundra år sedan.

Skribenten är samordnare för Riksarkivets 400-årsjubileum

Arkivkalas i hela Sverige

Helena Långström

Torsdagen den 19 april 2018 var det många arkivvänner som vaknade till en festlig födelsedag, som skulle firas på många platser i Sverige. Riksarkivet har velat att myndighetens 400-årsjubileum skulle bli ett firande för alla arkiv i landet. Det märktes i flera av de teman och jubileumsarrangemang som ordnades vid Riksarkivets verksamhetsställen.

Arkiv i fokus

Vid Landsarkivet i Göteborg var det övergripande temat olika sätt att använda arkiv och hur arkiven kan vara en resurs för alla. I Härnösand gavs föreläsningar på temat "Arkiven berättar".

"Vad arkiven betytt för mig" var temat i Visby som bjöd in elva flitiga användare, återkommande besökare och forskare som berättade om arkivfynd, upptäckarglädje och wow-upplevelser. Bland annat handlade det om arbete med gymnasieelever, radiojournalistik, turismforskning, husbehovsbränning och fotografier i arkiven.

Landsarkivet i Östersund däremot, riktade särskilt in sig på "dig som aldrig varit hos oss förut" i sitt kvällsevenemang.

– I Uppsala passade vi på att knyta och återknuta regionala kontakter och bjöd in arkivverksamma från myndigheter och arkiv, i de fem län vi arbetar med, på ett födelsedags-

■ Landsarkivet i Göteborg besöktes av 400 personer den 19 april när Riksarkivets jubileum firades! En av gästerna var Therese Brusberg, Projektchef på Göteborg & Co för Göteborgs 400-årsjubileum 2021, som här precis fått ett exemplar av boken "Historiebagarna".

Foto: Göran Larsson.

kalas, säger Nina Sjöberg, landsarkivarie i Uppsala

Jubileumsutställningar

Riksarkivet bjuder i år på flera jubileumsutställningar. Några har breda teman som "400 år av arkiv" i Härnösand, och "400 år av kartor" som visas på Krigsarkivet i Stockholm, med exempel på bataljplaner, befästningsritningar, stadskartor och examensritningar.

I Lunds jubileumsutställning går man långt bakåt och visar dokument från Skånes 1600-tal. I Arninge däremot

visas arkivhandlingar med ett urval av kända personer och omtalade händelser, med exempel från det omtumlande och dynamiska 1900-talet. Den som beger sig till Arninge kan också se en utställning om storspionen Stig Wennerström.

I Vadstena tar man fasta på att man är det äldsta landsarkivet, grundat 1899, genom utställningen "Moderarkivets äldsta dotter – om Riksarkivets och Landsarkivets historia". Denna kan även ses i en filmvariant, som visades under firandet tillsammans med filmen

■ Arkivkalas runt om i Sverige, bilderna överst från vänster. Tårta i Härnösand. Utställning i Lund. Föreläsning i Göteborg med historikern Jens Lerbom. Anna Rode går in i rollen som arkivarie 1947 på Krigsarkivet. Medarbetare på MKC i Fränsta följer webbsändningen av högtidlighållandet i Marieberg. Kung Carl XVI Gustaf håller tal. Skådespelarna Adam Lundgren och Fredrik Evers får inför publik höra vad Landsarkivet i Göteborg hittat om deras släkter i arkiven, genom Karl-Magnus Johansson till höger. Länstidningen gör reportage i Östersund. Katarina Ahlberg guidar vid Öppet hus i Marieberg.

Foto: Riksarkivet.

■ Boksläpp i Visby med samtal kring fotoboken "Intill/Intimacy", Christer Jonson (formgivning), Kathy Gow Sjöblom (översättning), Eva Sjöstrand (text) och fotografen själv Tommy Söderlund diskuterade livligt.

Foto: Maria Larsson Östergren.

"Pepparkaksmordet – om ett mord i Småland", både kan ses på Riksarkivets Youtube-kanal.

Axel i blickfånget

Självklart hamnar Riksarkivets grundare i blickfånget under ett jubileumsår. I Härnösand kunde personal och gäster lyssna till en föreläsning av Jan Samuelsson, professor vid Mittuniversitetet: "Alla tiders förvaltning! Axel Oxenstierna och hans reformer". Och vid öppet hus i Marieberg föreläste Gunnar Wetterberg om "Axel Oxenstiernas samlade klokskap". Som en kontrast till 1600-talstemat kunde man i Mariebergs forskarexpedition ställa frågor om databaser och digitala bilder.

Boksläpp

Jubileumsfirandet ute i landet bjöd på mängder av intressanta föreläsningar, utställningar, visningar, rundvandringar, musikframträdanden och mingel, men också boksläpp. På alla verksamhetsställen fanns självklart Riksarkivets färska jubileumsbok "Snapshot!" (se recension på sidan 108).

I Visby släpptes Tommy Söderlunds fotobok "Intill/Intimacy", med samtal på scen om berättande i bild, text och form där fotograf, textförfattare, formgivare och översättare deltog. Ett annat boksläppsexempel är "Historiebagarna – tretton historiska bakverk med recept från Riksarkivet Landsarkivet i Göteborg".

I Lund presenterade Maria Wallin sin bok "Hundra händelser ur sydsvenska arkiv".

Streaming

På flera av verksamhetsställena kunde man följa det högtidliga firandet i Marieberg, via streaming. Det passade många på att göra, inte minst vid Riksarkivets verksamhetsställen i Ramsele och Fränsta som inte hade några externa arrangemang.

– I Östersund bidrog god medietäckning i förväg till en oväntat stor publiktillströmning. Ca 350 personer besökte oss! De flesta kom redan kl. 13 för att se högtidligheterna i Marieberg på storskärm och äta tårta. Tårtan tog slut fort och vi måste flera gånger åka och köpa mer, säger Maria Press, landsarkivarie i Östersund.

"Vem tror du att du är"

I Göteborg hade man en slags livevariant av "Vem tror du att du är?", där man bjudit in skådespelarna Adam Lundgren och Fredrik Evers. De fick inför publik få höra vad landsarkivet hittat om deras släkter i arkiven.

En långväga, hemlig gäst var den singaporienska programledaren, skådespelerskan, tidigare parlamentsledamoten och före detta miss Universe-kandidaten Eunice Olsen som berättade om hur värdefulla de svenska arkiven har varit för henne och hennes familj för att finna sina Bohuslänska rötter.

Skribenten är Riksarkivets kommunikationsstrateg

Jubileumsutställningen i Riksarkivet Marieberg

Marie Lennersand

Riksarkivets 400-årsjubileum uppmärksammas på många olika sätt under 2018, och ett av dem är utställningar som ordnats på flera av Riksarkivets verksamhetsställen runt om i landet. I Marieberg står fyra olika årtal i fokus.

Jubileumsutställning återfinns i det nya utställningsrum som iordningställdes i samband med ombyggnaden 2015–2016. Med säkerhetsmontrar och anpassad belysning är det i denna utställning möjligt att visa dokument i original, vilket tidigare inte gått av säkerhetsskäl.

Vad man annars inte får se

I utställningen visas glimtar ur arkiven genom fyra olika nedslag under

■ Silverskrin, tillverkat 1697 för förvaring av beslutsdokumentet från Uppsala möte 1593. Foto: Emre Olgun.

Riksarkivets 400 år: 1618, 1718, 1818 och 1918. De utställda dokumenten och föremålen är inte menade att vara ett representativt urval av handlingar från de många hyllmil som

ansamlats i Riksarkivets depåer, utan tanken har istället varit att visa sådant som besökarna i vanliga fall inte får möjlighet att se.

Barockskrin i silver

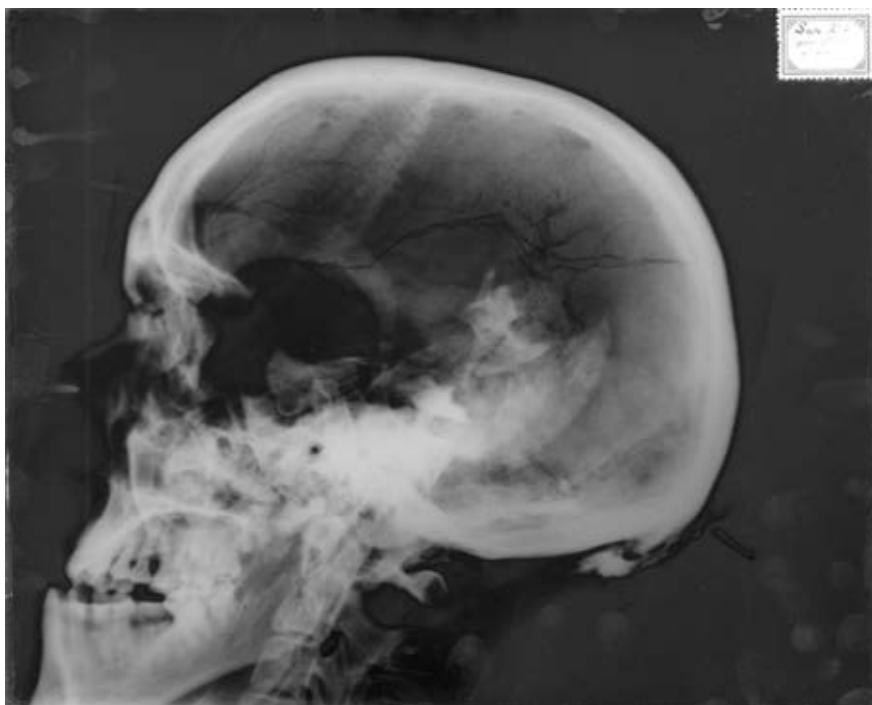
I Riksarkivet finns ett antal föremål, traktater och annat liknande som både är för värdefulla och för känsliga rent fysiskt att hantera, till exempel för att sigill och tygklädda pärmar kan skadas. Därför får man i vanliga fall bara se dem på bild, och kan inte beställa fram dem till läsesalen. Det gäller till exempel Karl XIV Johans kungaförsäkran från 1818 och det ståtliga barockskrin i silver som tillverkades för beslutsdokumentet från Uppsala möte. Som arkivbox måste detta skrin ha rekorret inom Riksarkivet när det gäller exklusiv förvaring! Till vardags har dock Uppsala mötesdokumenten förmodligen aldrig permanent legat i silverskrinet, utan det har nog bara använts vid mer speciella tillfällen.

Oxenstierna & Utter

Att första nedslaget skulle vara 1618 var givet eftersom detta år är utgångspunkten för Riksarkivets 400-årsfirande. En självklar sak att ställa ut var Axel Oxenstiernas kansliordning där "riksens archivum" för första gången nämns. Intill montern där kansliordningen visas hänger porträttet av Peder Månsson Utter, som i egenskap av "arkivsekreterare" var den som i enlighet med kansliordningen fick ansvaret för arkivet. För att skapa litet äkta arkivkänsla från gångna århundraden ingår i utställningen också en gammal arkivkista, som på 1700-talet använts för att transportera arkivhandlingar.

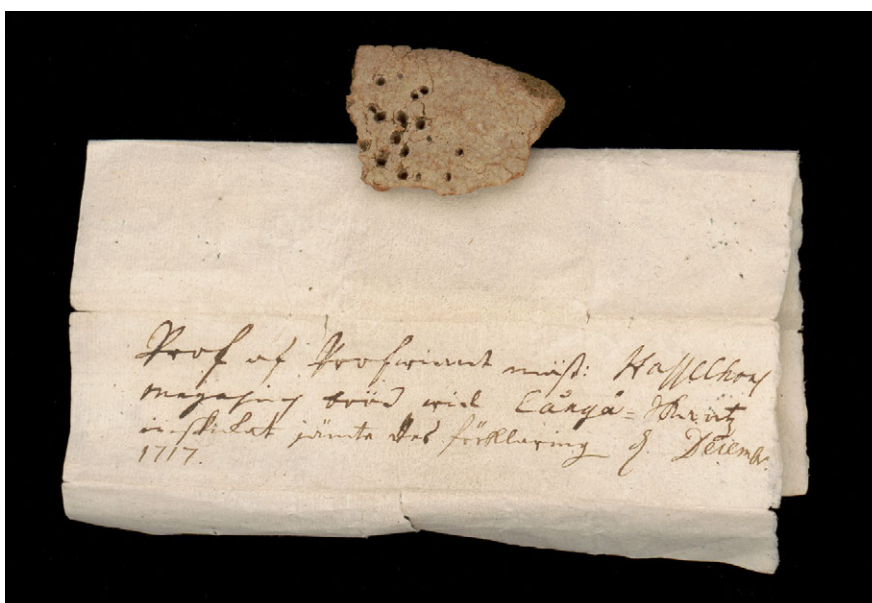
Tyg, bröd och brev

De tre följande – 1718, 1818 och 1918 – är intressanta var och en på sitt sätt. Gemensamt för alla fyra nedslag är att stora krig antingen avslutats eller påbörjades ungefär vid den här tiden. Från dem visas bland annat fredstraktater och kartor över nya gränser, men också dokument där det framgår hur vanliga människor på olika sätt påverkats. I utställningen finns bland annat prov på uniformstyger, uppsnappade brev och en maskäten brödbit som inkommit tillsammans med en klagoskrift från soldater som inte velat behöva äta så usel mat.

■ Röntgenbild av Karl XII:s huvud, tagen i samband med gravöppningen 1917.

Foto: Emre Olgun.

■ Klagoskrift med bilagd brödbit, från Långå skans 1717.

Foto: Emre Olgun.

Förlängd visningstid

Utställningen invigdes den 20 februari, och var från början tänkt att visas fram till midsommar. Nu har tiden förlängts och den kommer stå kvar även under hösten. För den som vill läsa mer om dokument och föremål finns en tryckt utställningskatalog. En digital version av utställningen kommer också att göras framöver, så att även den som inte själv har

möjlighet att besöka Riksarkivet Marieberg kan få möjlighet att titta på den.

Skribenten är chef för sektion Arkiv och samlingar på Riksarkivet, Marieberg

Riksarkivarien on the road

– jubileumsturnén har inletts

Evelina Boberg

Under Riksarkivets jubileumsår 2018 åker riksarkivarie Karin Åström Iko ut på en turné till olika orter för att lyfta frågor som rör arkiv, samhällsfrågor och för att skapa samverkan kring arkivens framtid. Vårens besök har berört olika teman – allt från fake news till samiska arkiv.

Samiska arkiv i Östersund

Turnén inleddes i februari i Östersund där Riksarkivet deltog i Staare 100 år, ett landsmöte

som i år firade minnet av det första samiska landsmötet på svenska sidan av Saepmie. Riksarkivet hade fått möjligheten att under en timme bjuda in olika representanter för samiska organisationer och diskutera framtiden för de samiska arkiven. Karin Åström Iko höll i samtalet och pekade på att detta är viktiga frågor för Riksarkivet och att hon vill att framtiden för dessa arkiv ska lösas i dialog tillsammans med arkivbildarna och de olika samiska organisationerna:

Riksarkivet hade också fått den stora förmånen att kortfattat göra en

presentation vid Sametingets plenum. Med olika representanter från Sametingets politiska partier som åhörare diskuterade Karin Åström Iko vikten av samiska arkiv och att dessa tas väl om hand, samt poängterade vikten av dialog.

Diskussioner om fake news, fakta, forskning i Norrköping

Under en fullspäckad dag i mars hölls föreläsningar med fokus på satirteckningens roll i samhället, populismens budskap och ideologi, samt diskussioner om journalistikens utmaningar i en allt mer

■ Riksarkivarie Karin Åström Iko inledde sin turné i Östersund där hon fick möjlighet att tala inför Sametinget under Staare 100 år.

Foto: Evelina Boberg.

■ Studenter i arbete under turnéstoppet i Göteborg.

Foto: Evelina Boberg.

digitaliserad tid. Evenemanget ägde rum på Linköpings universitets lokaler Campus Norrköping och var ett samarbete mellan Arbetets museum, Linköpings universitet, Östgötamedia och Riksarkivet.

Riksarkivet verkar i en lång tradition och med ett ansvarsfullt uppdrag att förvalta vår historia och bevara samtidens information för framtiden. Vi lever i en tid av snabb teknisk utveckling. Nya kommunikationsformer ser ständigt dagens ljus. Nätets snabbhet ger oanade möjligheter men skapar också stora risker. Källorna för vår kunskap om omvärlden behöver diskuteras och kritiska redskap vässas. Hur vet vi att informationen vi tar del av är vad den utger sig för att vara? Detta var frågor som diskuterades.

Medverkande från myndigheten var Karin Åström Iko och Magnus Geber, från avdelningen för digitalt bevarande och digital infrastruktur, som fokuserade på framtidsutsikterna för digitala arkiv.

Bevarandestrategier för fotografier i fokus i Landskrona

I mars anordnades också ett seminarium på Landskrona Teater och arrangörer var Landskrona foto, Region Skåne och Riksarkivet. Fokus

låg på bevarandestrategier av fotografier samt regional och nationell samverkan.

Under dagen diskuterades det analoga och digitala bildarvets utmaningar, behovet av översyn av svensk fotografi och frågor om gallring och urval. I publiken hade ett femtiotal personer samlats och bland dessa fanns representanter från akademien, regionala verksamheter, politiken och enskilda fotografer. På plats från Riksarkivet fanns Jonas Palm från avdelningen för digitalt bevarande och digital infrastruktur, Rolf Källman, chef för Riksarkivets avdelning för bevarande och digital infrastruktur samt Karin Åström Iko.

Samtalsämnen som dök upp under seminariet var vikten av att bevara och konservera både det digitala och analoga bildarvet samt hur detta kan vara användbart för framtida forskare. Vidare diskuterades det behovet av en översyn av svensk fotografi och på plats i lokalen fanns Maria Ward, ordförande i Region Skånes kulturnämnd och Torkild Strandberg, kommunstyrelsens ordförande i Landskrona kommun som pratade om vikten av samverkan på statlig, region och kommunal nivå kring dessa frågor.

Studenter i workshop om utveckling av den digitala forskarsalen

Vårens sista turnéstopp ägde rum i Göteborg där Riksarkivet bjöd in masterstudenter i digital humaniora för en workshop och framtidsföreläsningar. Studenterna förväntades i slutet av dagen presentera förslag på hur Riksarkivet bör tänka för att möta forskares och arkivansvändares behov. De skulle även kritiskt studera hur Riksarkivet i dag visualiserar sitt arkivmaterial digitalt och vilka begränsningar eller utmaningar de anser att denna visualisering ger.

Innan studenterna satte igång med sin uppgift för dagen fick de lyssna till föreläsningar av Karin Åström Iko, Rolf Källman och Jo Pugh, PhD i datorvetenskap vid universitet i York. Jo Pughs intresseområden är informationsstruktur och kulturarvets visualisering inom olika institutionella sammanhang. Han belyste frågor om hur forskare rör sig i arkivets miljöer, och underströk vikten av att aldrig glömma användaren när arkivvarier eller arkivbildare ska tillgängliggöra sina arkiv. Digitaliseringsprocesser och visualiseringar av ett dokument, menade Pugh, kan fungera som ett sätt att skapa ett ytterligare lager av förståelse till texten.

Innan dagen var slut presenterade studenterna, i grupper om två, tre personer, sina förslag på hur Riksarkivet skulle kunna utveckla sin digitala forskarsal. Studenterna lyfte flera intressanta perspektiv på databasstrukturer, visualiseringar och namnbyten på Riksarkivets olika beståndsdelar.

Under hösten 2018 planerar Riksarkivet för ytterligare turnéstopp för att fortsätta samtalet om framtidens arkiv.

Skribenten är projektledare för Riksarkivets 400-årsjubileum

Positivt med nya metoder i tillsynsarbetet

Petra Dornbusch

Sedan 2013 arbetar Riksarkivet med sitt tillsynsarbete utifrån politikområden. Genom de rapporter som hittills sammanställts kan man konstatera att två brister är synnerligen framträdande: Det gäller området digital information och att göra arkivinformatiön sökbar.

Riksarkivets tillsynsuppdrag

Riksarkivet har enligt arkivförordningen i uppdrag att regelbundet inspektera arkivvården hos statliga myndigheter, och andra organ som förvarar allmänna handlingar. Inspektionerna genomförs av Tillsynsenheten (TSY) inom Avdelningen för offentlig informationsförvaltning (OFI). Arkivarierna som utför arbetet finns i Stockholm, Göteborg och Härnösand.

Systematiskt urval

Sedan 2013 genomförs arbetet utifrån ett systematiskt urval av inspektionsobjekt, där vi går igenom myndigheterna utifrån vilket politikområde de tillhör. När samtliga valda objekt inom ett politikområde har inspekterats, sammanställer vi resultatet i en rapport, som ska ge en överblick över arkivverksamheten hos de berörda myndigheterna. Hittills har vi skrivit rapporter inom tre olika politikområden där inspektionerna är klara: *Arbetsmarknad, Lag och rätt* och *Utbildning & forskning*.

Många nyttor

Syftet med sammanfattningen är bl.a. att ge en överblick av arkivverksamheten, identifiera vari bristerna ligger och därmed förbättringsområden och förmedla det till identi-

■ På bilden, från vänster: Petra Dornbusch, Terese Lundin, Martin Utvik, Sofia Särdaqvist, Bo Johansson, Patrik Höij, Marianne Hedman, Ewa Berndtsson och Agneta Mann.

Foto: Emre Olgun.

fierade intressenter. För att uppnå vårt syfte har vi en kommunikationsplan. Varje områdes rapport föredras för Riksarkivets ledningsgrupp innan den sänds till berört departement samt till vår egen uppdragsgivare, Kulturdepartementet, samt några ytterligare identifierade intressenter.

I ledningsgruppen diskuteras hur Riksarkivet kan utveckla arbetet inom tillsynsverksamhet (inspektion, rådgivning och utvärdering) men också hur vi kan använda resultatet i den ständiga väv som bildas då Riksarkivets alla uppdrag går ur och i varandra.

Samverkan för förbättring

Vår förhoppning är att de inspekterade myndigheterna ska få återkoppling inom det politiska område de tillhör och där kunna söka samverkanspartners för förbättringsåtgärder alternativt hämta inspiration. Tillsynsenheten publicerar rapporterna på hemsidan och informerar om resultaten i nätverk och på konferenser.

Internt har arbetet uppmärksamats genom information på Insidan (det svenska Riksarkivets intranät) och som en punkt i Riksarkivariens webinarium (en månatlig aktivitet som vänder sig till samtliga anställda). Vi ser även ytterligare en nytta och det är inom avdelningens arbete med att utveckla främjandet, där tillsynsenheten arbetar tillsammans med sin systemenhet Utredning och utveckling.

Flera områden står på tur

Arbetet går vidare och närmast kommer rapporterna för *Kultur, Näring och Finans* och slutligen *Utrikes, Social och Miljö- och energi*.

Positivt är att våra förelägganden tenderar att ändras från krav på att "upprätta" till "komplettera" inom de flesta områden, vilket tyder på att förbättringar har gjorts och drygt 20 myndigheter har inspekterats helt utan förelägganden.

Vi slipar på våra metoder för att kunna mäta resultat mer nyanseerat, men det finns en poäng med att använda samma metod inom alla

politikområden. Målet är att samtliga områden ska sammanfattas i en enda övergripande rapport. Under tiden pågår ett arbete med att ta fram fler indikatorer som tydligare visar vilka förbättringar myndigheterna gör och vilket utslag de ger på arkivvården. Dessa ska sedan användas i vårt framtida arbete från 2019, då vi tar nya tag, kanske med andra grepp.

Fördelar med arbetssättet

Även internt upplevs arbetssättet positivt. Tidigare var varje handläggare kontaktperson för en grupp

myndigheter och svarade då både för inspektioner av och rådgivning till dessa. Skillnaden är att inspektionerna inom varje politikområde planeras och genomförs av en mindre grupp inom enheten och den sammanfattande rapporten skrivs av gruppen tillsammans. Även rådgivningsarbetet bedrivs i grupp; varje politikområde har 2–4 kontaktpersoner och inkomna ärenden fördelas inom gruppen.

Att arbeta i team ger många fördelar; bättre planering över hela året, gemensam bedömningsgrund, snabb

bare service till myndigheterna och ökade möjligheterna att hjälpas åt.

*Skribenten är chef för
Tillsynsenheten vid Riksarkivet*

Rapporterna finns att läsa på
riksarkivet.se/politikomraden

Birgittapriset till Riksarkivets medarbetare

Claes Gejrot

Årets Birgittapris går till Ingela Hedström och Sara Risberg som till vardags arbetar som redaktörer på Svenskt Diplomatarium på Riksarkivet i Stockholm. Ingela är Diplomatiets ordinarie nordistredaktör men är i år delvis tjänstledig för forskning. Sara är specialist på det medeltida latinet och har som Diplomatarieredaktör ett särskilt ansvar för vårt huvudkartotek (SDHK).

Vid sidan av Diplomatariearbetet har de båda studerat bevarat material från Vadstena kloster och särskilt analyserat brödernas och systarnas skriftbruk. Deras moderna utgåvor av medeltida texter möjliggör för andra forskare att gå vidare med analyser och undersökningar. För närvarande är det framför allt två spännande projekt som sysselsätter Ingela och Sara: Ingela arbetar med en ny utgåva av vissa av Heliga Birgittas texter på fornsvenska. Sara specialstuderar brevmaterial till en kommande bok om Birgittahuset

■ Pristagarna Sara Risberg och Ingela Hedström tillsammans med Birgittastiftelsens ordförande Fredrik Vahlqvist
Foto: Anna Eklundh Jonsson.

i Rom och dess betydelse för kontakterna med den romerska kurian under senmedeltiden.

Birgittapriset delas årligen ut av den ideella föreningen Birgittastiftelsen. Prissumman är på 30 000 kronor. Vidare erhåller pristagarna en Birgittamedalj i silver utförd av skulptören Ernst Nordin. Prisutdelningen ägde rum i Vadstena den 5 maj.

■ Vid sidan av pengasumman erhåller en Birgittapristagare också medalj. Motivet på densamma är naturligtvis helgonet själv. Formgivare är skulptören Ernst Nordin.

Foto: Anna Eklundh Jonsson.

*Skribenten är chef för Svenskt
Diplomatarium vid Riksarkivet*

Museumsnat i Reykjavík 2018

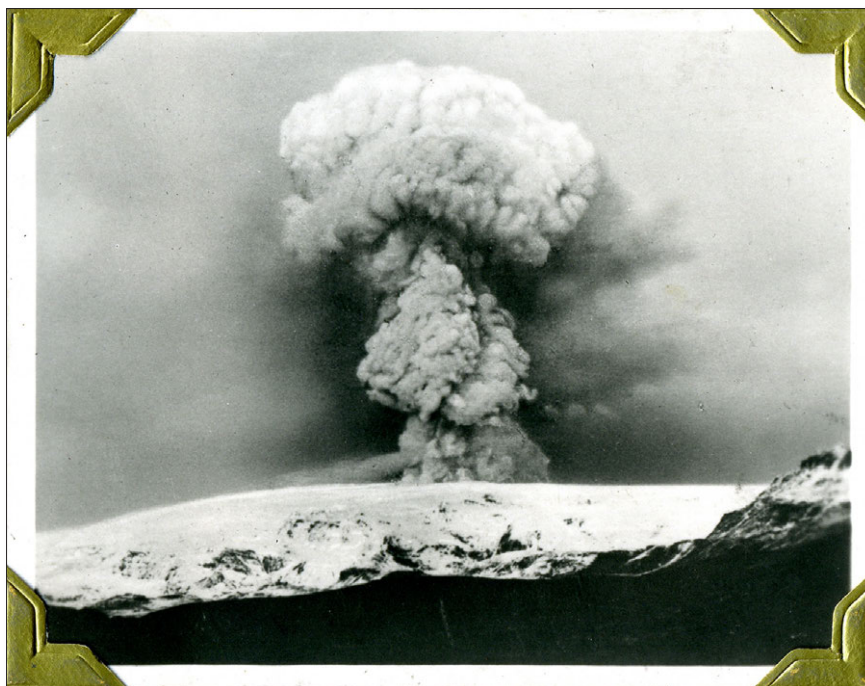
Unnar Ingvarsson

1918 var et meget betydningsfuldt år i Islands historie. Den ene store begivenhed fulgte den anden. I begyndelsen af året var vejret enestående koldt, og havet var isdækket helt op til land. Første Verdenskrig var på sit højeste, og der var stor mangel på kul med deraf følgende problemer for befolkningen. I efteråret kom Den Spanske Syge til Island og gav mange dødsfald af folk i deres bedste alder. Vulkanen Katla fik et stort udbrud. I skyggen af Katlas udbrud blev der holdt afstemning i Island, om landet skulle være en suveræn stat, og det blev vedtaget med et overvældende flertal.

Første fredag i februar hvert år afholdes der i Reykjavík og omegnskommunerne et program ved navn Museumsnatten. Den nat eller rettere sagt aften er der åbent hus i kunstmuseer, historiske museer, arkiver, biblioteker og andre centre og udstillinger i Reykjavík og omegn. Museerne har åbent på dette usædvanlige

■ En del af de besøgende på Museumsnatten i Nationalarkivet.

■ Udbruddet i Katla i 1918.

Foto Islands Nationalmuseum.

tidspunkt, og de fleste har haft åbent indtil midnat og har præsenteret deres virksomhed på forskellig måde. Der går en særlig Museumsnatbus mellem udstillingerne, som i alt har talt over 50.

Nationalarkivet besluttede i år i dagens anledning at invitere besøgende til at se magasinerne med den såkaldte lommelygtemetode. Gæsterne fik lov til at gå rundt i arkivets magasiner under ledelse af arkivarer med lommelygter som våben. Programmet var i øvrigt helliget året 1918. Geolog Guðrún Larsen, historiker Gunnar Þór Bjarnason og læge Haraldur Briem holdt forelæsninger, og der blev udstillet dokumenter med tilknytning til emnet. Desuden blev dokumenter fra arkivet oplæst af skuespillere. Programmet var vellyk-

ket, og der kom et rigtig stort antal gæster på besøg.

I dagens anledning blev der også åbnet en nyt websted med arkivkatalog af historiker dr. Anna Agnarsdóttir og nationalarkivar Eiríkur G. Guðmundsson. Det nye arkivkatalog vil revolutionere folks adgang til arkivet. Ud over at det nu er betydelig lettere at foretage et opslag, er det muligt at slå digitalt op i forskellige materialer, der er scannet de seneste år. Nu er for eksempel alle islandske ministerialbøger og sognemandtal fra begyndelsen til ca. 1968 tilgængelige ved opslag i arkivkataloget.

Forfatteren er specialist i Islands Nationalarkiv

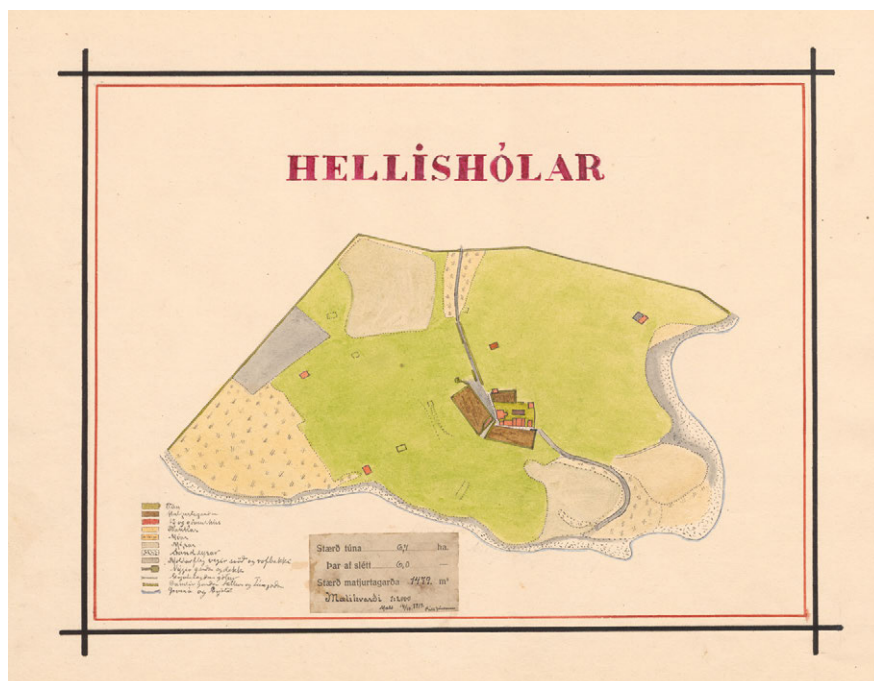
Indmarkskort i Islands Nationalarkiv

Karen Sigurkarlsdóttir
Jon Torfason

I 2016 blev kortene over indmarker i Islands Nationalarkiv godkendt på Islands landsliste over Verdensarven i Arkiver.¹ Efterfølgende besluttede man at undersøge indmarkskortenes tilstand og sætte dem i ny emballering.

Indmarkskortenes oprindelse

Udarbejdelsen af kort over indmarker og køkkenhaver, indmarkskort, skyldes et initiativ i begyndelsen af 1900-tallet af Nordislands Opdyrkningselskab og Islands Landbrugsselskab. På det tidspunkt var man meget interesseret i at forbedre alle former for statistik og få bedst mulig viden om erhvervsforholdene og befolkningens forhold. Islands Statistik begyndte i 1914, og det betød en bedre organisering af statistiske oplysninger end hidtil. Forslaget om opmåling af indmarker var en udløber af disse ideer, og det blev behandlet i Altinget i 1913 og 1915, hvor man vedtog lov om opmåling af indmarker og køkkenhaver uden for købstæder, nr. 58/1915. De fleste medlemmer af tinget var enige om nødvendigheden af disse opmå-

■ Indmarkskort af Hellishólar i Fljótshlíðarhreppur i Rangárvallasýsla, af Skúli Skúlason, Oddi.

linger, men der var en vis uenighed om, hvem der skulle udføre opgaven og betale udgifterne. Man mente, at det var en dags opgave at opmåle indmarken på en gård og tegne kortet. Resultatet blev, at ministeriet betalte et bestemt beløb per kort eller gård, og derudover skulle gårdejerne betale omkostningerne.

De fleste indmarker i landet blev opmålt på denne måde i årene 1916–1920, men opmålingerne i Rangárvallasýsla og Vestur-Skaftafellssýsla blev imidlertid først afsluttet i 1927 og 1929. Ministeriets erhvervskontor var ansvarligt for opmålingsarbejdet. Sysselbestyrelserne og landbrugsforbundene sørgede for administrationen og ansatte landbrugskandidater eller andre kvalifi-

cerede til at udføre opmålinger og tegne kort.

Arealet af indmarkerne skulle opmåles, "og deres størrelse skal angives i hektar med én decimal." Der skulle endvidere udføres en tegning af indmarkernes omkreds i skala

■ Aftryk af et klisterbånd.

¹ UNESCO har i 1992 igangsat projektet Verdensarven i Arkiver (Memory of the World) med det hovedformål at øge opmærksomheden om bevaring og adgang til den værdifulde kulturarv, der befinder sig i arkiver, filmsamlinger og biblioteker rundt om i verden. Se også <https://en.unesco.org/programme/mow>.

■ Indmarkskort af Grafarholt í Mofellshreppur í Kjósarsýsla, af Vigfús Guðmundsson, Keldum.

1:2000. Trods denne bestemmelse anvendes skalaen 1:1000 i en del af tegningerne fra Norður- og Suður-Múlasýsla og Austur-Skaftafellssýsla, fordi man syntes, det var lettere med de redskaber, man havde adgang til. Køkkenhaverne skulle måles i kvadratmeter. Man brugte mest tegneark i størrelsen 38 x 56 cm, men nogle gange var arkene delt i to eller op til flere dele.

I Nationalarkivet opbevares godt 5.500 kort fra så godt som alle gårde i Island. Der findes også opmålingsnoter fra nogle af opmålerne, og det giver arkivalierne endnu større kildeværdi.

Kortene viser den nøjagtige størrelse af indmarker, køkkenhaver og beliggenheden af bygninger og andre anlæg, hvoraf de fleste nu er forsvundet. De er derfor en enestående kilde om bebyggelseslandskab, topografi og landsplanlægning i Island i begyndelsen af 1900-tallet. Kortene kan bruges til at få oplysninger om en betydelig del af de arkæologiske minder i Island og er på den måde en uvurderlig kilde. Det samme gælder bebyggelseshistorien for de enkelte egne og gårde, og de giver et vist indsyn i forholdene på egne og i gårde i begyndelsen af århundredet.

Bevaring af indmarkskortene

Indmarkskortene blev opbevaret i papkasser opdelt i repper i indpakningspapir, som var surt. Kasserne var blevet gamle og slidte af den store brug af kortene, og man kan også udlede, at opbevaringsforholdene ikke altid har været forbilledlige, og at man har stablet for mange kasser oven på hinanden. Man besluttede derfor at gå i gang med at udskifte emballeringen, gennemgå kortenes tilstand og finde et nyt opbevaringssted til dem.

Man havde allerede scannet kortene og gjort dem tilgængelige på Islands Nationalarkivs websted,² og derfor kan man regne med, at sliddet på dem nu bliver betydelig mindre. Det har man regnet med, da man tog beslutning om emballering og reparationer.

Kortene fremtræder forskelligartet, for der er i alt 43 tegnere, som tilsyneladende har fået ret frie hænder med udformningen. Således er nogle kort farverige, malet med vandfarve, mens der på andre kort kun tegnes en omkreds. De fleste kort er i størrelsen A2 og A3, og derfor er det ret let at have med dem at gøre.

Det har vist sig, at de fleste kort var i rigtig god behold trods flittig brug. Nogle af dem var revnede og var limet sammen med klisterbånd, som i de fleste tilfælde blev fjernet. I ældre tid var det almindeligt, at man limede revner til med klisterbånd, og selv om hensigten har været god, kan man dårligt kalde det en god metode til konservering. Limen på klisterbåndet holder sjældent længe, og så revner det tit af og giver endnu flere revner i papiret. Limen indeholder også olie, som papiret suger op, og det kan tit efterlade et aftryk, når limningen fjernes, som man kan se på figur 3. Alt klisterbånd blev derfor fjernet, og i nogle tilfælde blev revnerne repareret med moderne konserveringsmetoder, hvilket man tog stilling til i hvert enkelt tilfælde. Alle kort blev derefter overfladerenset, og nogle blev presset. Efter behandlingen blev kortene anbragt i ny emballage, hvor hver rep blev lagt i et syrefrit ark og så i melinex,³ hvilket gøres for at gøre en mærkning af kortene lettere. Nogle ark blev lagt sammen i en kassette, og kassetterne blev så anbragt et nyt sted i arkivets magasiner, hvor indmarkskortene fremtidig skal opbevares til kommende generationer.

Forfatterne er henholdsvis arkivar og konservator i Islands Nationalarkiv

2 https://skjalasafn.is/tunakort_i_thjodskjalasafni_islands.

3 Et materiale af polyester, der anvendes meget til opbevaring i arkiver. Se også: <https://www.preservationequipment.com/Blog/Blog-Posts/Why-polyester-for-archival-storage-when-is-a-pocket-a-sleeve>.

Arkivens dag – en nordisk angelägenhet värd att värna

Cia Hipfl

Den 11–12 april hade nätverket för Arkivens dag i Norden möte på Riksarkivet i Stockholm. Deltagare från Danmark, Finland, Norge och Sverige träffades och utbytte erfarenheter och lade upp planer för

framtiden. Tyvärr hade Islands deltagare fått förhinder. Eftersom det svenska nätverket av regionala kontaktpersoner haft sitt vårmöte den 10 april deltog också några av de svenska regionala kontaktpersonerna. Mötet arrangerades som ett Round Table inom EU-projektet CO:OP – The Creative Archives and

Users Network, där europeiska arkiv samarbetar om frågor kring dialog med arkivens användare, samverkan och crowdsourcing och där svenska Riksarkivet deltar.

Senast det nordiska nätverket träffades var i december 2013 i Stockholm, se NA 2014/1. Det mötet resulterade bland annat i ett gemen-

■ Det nordiska nätverket för Arkivens dag samlades i Stockholm i april 2018. Från vänster Marit Hosar, Norge, Cia Hipfl, Sverige, Ingela Sannesjö, Sverige, Fredrik Larsen Lund, Norge, Mette Henriksen, Danmark, Kjetil Landrog, Norge, Mette Andersson, Danmark, Monica Frumerie, Sverige, Arja Rantanen, Finland, Karin Lokrantz Nilsson, Sverige, Maria Andrée, Sverige, Gunilla Nordström, Sverige, Maria Larsson Östergren, Sverige, Petra Nyberg, Sverige, Jørgen Thomsen, Danmark, Madelene Nettermark, Sverige och Albin Lindqvist, Sverige.

Foto: Agneta Brink.

■ Gemensamt nordiskt tema för Arkivens dag 2019 blir Gömt eller glömt? Ett tema med olika perspektiv och som berör angelägna frågor för både arkiven och våra användare. Foto: Maria Larsson Östergren.

samt nordiskt tema 2015, Gränslöst. Sedan 2002 har Arkivens dag haft ett gemensamt nordiskt tema vart tredje eller vart fjärde år. Skulle vi följa traditionen var det dags att ha ett nytt gemensamt tema senast 2019 och det var en av frågorna som dryftades på årets möte.

Viktigt att värna det samnordiska arrangemanget

Mötet blev kreativt och positivt och det var tydligt att vi ska värna om vår enda gemensamma nordiska publika aktivitet. Det personliga mötet med användarna av arkiven är viktigt för arkiven i de nordiska länderna även om vi befinner oss i en brytningstid där det digitala får allt större fokus. Vi tog upp de tankar som funnits sedan starten av Arkivens dag och som berör demokrati, öppenhet och tillgänglighet och det finns en samstäm-

mighet i att dessa frågor är fortsatt viktiga att lyfta. Den av ICA utsedda Internationella arkivdagen den 9 juni, skapad på initiativ av de nordiska arkiven, handlar mer om professionen och är inte på samma sätt riktad till användarna så vi står fortsatt fast vid andra lördagen i november.

Organisationen för Arkivens dag och vilka institutioner som driver arbetet skiljer sig åt mellan de olika länderna. Den svenska modellen med regionala kontaktpersoner, som kan komma från olika delar av arkivsektorn, i varje län/region lyftes som ett bra exempel på hur man kan förankra arbetet lokalt och också få en möjlighet till uppföljning av utfallet. Detta sågs som viktigt att försöka uppnå, samtidigt som varje land måste kunna organisera arbetet efter sina egna förutsättningar och behov.

Gömt eller glömt?

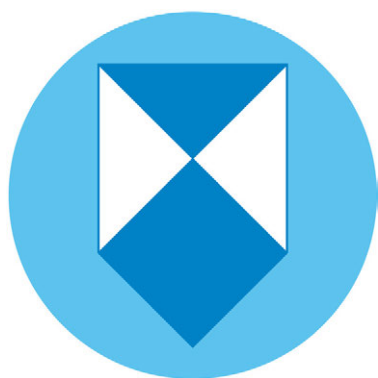
Vi enades om ett gemensamt nordiskt tema 2019: Gömt eller glömt? Det framkom också att det var viktigt att försöka ha ett gemensamt tema oftare, gärna varje år. Just nu kartlägger vi tidigare teman i de nordiska länderna för att ha en bakgrund och idébank att hämta ur. Vi kommer också att ha ett nytt möte redan nästa vår i Helsingfors för att fortsätta arbeta med vårt gemensamma Arkivens dag och framtida teman.

Skribenten är verksam vid Riksarkivet, Landsarkivet i Visby och medarbetare i den nationella samordningen för Arkivens dag i Sverige

Generalforsamling i Det Blå Skjold i Wien i september 2017

Karen Sigurkarlsdóttir

■ Det Blå skjolds våben.

Det Blå Skjold – *International Committee of the Blue Shield* – er stiftet i 1996 på grundlag af Haag-konventionen (1954)¹ for at arbejde for beskyttelse af kulturarv truet af krige eller naturkatastrofer.

Det var medlemmer af det internationale forbund af museer (ICOM), kulturelt betydningsfulde monumenter og steder (ICOMOS), arkiver (ICA) og biblioteker (IFLA), der stod bag stiftelsen af dette forbund. I dag findes der i alt 25 landsnævn under Det Blå Skjold.²

Det Blå Skjolds generalforsamling blev afholdt i Wien i Østrig den 12.–16. september i fjor, og for første gang deltog repræsentanter for Island. Mødet blev afholdt på rådhuset i Wien, og der var ca. 50 deltagere fra alle dele af verden.

Målsætning for Blue Shield

En af mødets opgaver var at gennemgå et udkast til målsætning for forbundet, "*the Blue Shield Approach*", som skal bruges som en vejledende ramme for de internationale og nationale nævn. Landenes forhold er meget forskellige i stabilitet, fred,

frihed, kultur og historie, og derfor sættes der ikke snævre rammer for de nationale nævn i målsætningen, så længe Haag-konventionen 1954 respekteres.

Kort fortalt er de vigtigste grundelementer i målsætningen: a) koordinering (Det Blå Skjold og andre forbund), b) målsætning, c) forebyggende indsatser og bedømmelse af risici, d) praktisk og teoretisk skoling, e) indsatsplaner og f) redning og støtte på længere sigt.

Man sigter mod at færdiggøre og offentliggøre målsætningen i løbet af de nærmeste år.

■ Rådhuset i Wien, hvor generalforsamlingen blev afholdt.

Foto: @Marlene Kloster Hedegaard, Blue Shield Denmark.

¹ The 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its two (1954 and 1999) Protocols – <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001875/187580e.pdf>

² "Stiftelsen af landsnævnet for det Blå Skjold i Island." Nordisk Arkivnyt 60:1 (2015), s. 12-13.

■ Præsidenten for Det Blå Skjold, Karl von Habsburg-Lothringen, og den daværende generaldirektør og UNESCO, Irina Bokova, giver major Corine Wegener en pris for veludført arbejde med at redde kulturværdier. Foto Karl Gruber / Wikimedia Commons.

■ Deltagerne blev opdelt i grupper for at gennemgå målsætningen og fremsætte ændringsforslag. Foto: @Marlene Kloster Hedegaard, Blue Shield Denmark.

Ny bestyrelse

Der var valg til en ny bestyrelse, og det var glædeligt at se, hvor mange der meldte sig. Det vidner om interesse og visioner. Karl von Habsburg-Lothringen fra Østrig blev genvalgt som præsident for bestyrelsen. Han har været formand siden 2008. Han har en lang karriere i politik, medier og militæret, hvor han har beskæftiget sig med beskyttelse af kulturarv. Andre, der blev valgt til bestyrelsen, var: Bae Kidong fra Sydkorea, medlem af bestyrelsen af ICOM der og professor i arkæologi; Manana Trevadze fra Georgien, som har deltaget i mange projekter i sit hjemland med relation til kultur for-

uden arbejde for UNESCO; Nancy Wilkie fra USA, som er arkæolog og en af stifterne af Det Blå Skjold der; Peter Stone fra England, som har været yderst aktiv i organisationens arbejde. Han er professor ved Newcastle Universitet og chef for universitetets Internationale Center for Kultur og Kulturarv. Desuden har han været særlig rådgiver for de britiske myndigheder angående beskyttelse af kulturminde i krigshærgede områder.³

Det Blå Skjolds arbejde rundt om i verden

Efter valget kom turen til forelæsningsgrupper, som var opdelt i grupper efter emne. Mange forelæsninger handlede om militærets rolle i beskyttelse og redning af kulturminde i krigshærgede områder, og faktisk deltager militæret også i opbygning, hvor naturkatastrofer har hærget. USA's og Storbritanniens landsnævn var fremtrædende. De har været de ledende aktører i oplæring af soldater på dette område mange steder i verden.⁴ I alle tilfælde har man lagt vægt på samarbejde med lokalbefolk-

ningen, og man understreger, at der kun ydes hjælp, hvis der er ønske om det, og at menneskeliv aldrig skal udsættes for fare ved redning eller beskyttelse af kulturminde.

Nogle af forelæserne handlede om redning af kulturminde på steder, hvor naturkatastrofer har hærget. Det var for eksempel interessant at høre om den målbevidste oplæring af lokale og tilrejsende ved redningen af kulturminde i Tibet efter de store jordskælv, der ramte landet i 2015. Oplæringen blev styret af organisationen ICCROM. Der var også en del indlæg om redning af kulturminde efter tornadoer i det sydvestlige USA og øerne i Det Caribiske Hav. Disse indsatser var stadig i gang under generalforsamlingen. Deltagerne hørte nogle forelæsninger via *Skype* og fik således et indblik i de vanskelige forhold, redningsmandskabet må arbejde under i katastrofeområder.

Der er ingen tvivl om, at Det Blå Skjold udfører mange, komplicerede opgaver. Det er vigtigt at opbygge et godt netværk og sikre adgang til viden og erfaringer til videre brug.⁵ Endvidere er det vigtigt at sørge for bedre koordination mellem medlemmer, der arbejder på tilsvarende områder.

Dette indlæg er en forkortet udgave af en artikel, som bestyrelsesmedlemmerne i Det Blå Skjolds landsnævn i Island, Karen Sigurkarlsdóttir og Nathalie Jaqueminet, har skrevet til Islands bibliotekarers og informationsmedarbejders tidsskrift, *"Bókasafnið"*.⁶

Forfatteren er konservator på Islands Nationalarkiv og medlem af bestyrelsen for Det Blå Skjolds landsnævn i Island

³ <http://www.ncl.ac.uk/press/articles/archive/2015/10/peterstoneunesco-chair>.

⁴ Amerikanere har været meget fremtrædende. De har været meget aktive i forbundet fra begyndelsen, særlig i omskoling af soldater. <https://www.uscbs.org/>.

⁵ <http://www.ancbs.org/cms/en/home2/9-on-file-past-damage/11-blue-shield-network>.

⁶ 42. årgang.

Herredsarkivet for Vestur-Húnavatnssýsla

Sólveig H. Benjamínsdóttir

Herredsarkivet for Vestur-Húnavatnssýsla er et lille arkiv med hjemsted i Hvammstangi i det vestlige Nordland. Kommunen heder Húnaþing vestra og er meget

udstrakt, men har også meget få indbyggere, ca. 1200, så bebyggelsen er meget spredt. I kommunen er der kun tre bymæssige bebyggelser: Laugarbakki, Borðeyri og Hvammstangi. Arkivets hovedopgave er at modtage og bevare kommunens offentlige dokumenter,

men det modtager også private arkiver fra herredets indbyggere og lokale foreninger. Arkivet ligger i de samme lokaler som kommunens bibliotek, og de fungerer som én enhed, en slags center for herredets kultur og historie. Ifølge loven har Herredsarkivet for Vestur-

■ Herredsarkivet for Vestur-Húnavatnssýsla.

Foto: Sólveig H. Benjamínsdóttir.

Húnavatnssýsla først og fremmest pligt til at opbevare kommunens offentlige dokumenter. Kommunen Húnaþing vestra er oprettet i 1998 ved en sammenlægning af syv ældre repper, og nogle år senere sluttede en ottende rep sig til. I de gamle repper lagde man forskellig grad af vægt på bevaring af dokumenter, og i almindelighed har man nok ikke lagt så stor vægt på bevaring af dokumenter i området dengang som i dag. Forholdene dengang var anderledes. Repstyrerne og andre repræsentanter for det offentlige her i området passede deres opgaver ved siden af landbruget og havde meget tit hele arkivet hjemme hos sig selv. Det er derfor lidt forskelligt, hvor godt det er gået med at finde disse dokumenter, og mange offentlige arkiver er gået tabt.

Herredsarkivet for Vestur-Húnavatnssýslas historie er særpræget og karakteriseres af en endeløs kamp for arkivets eksistens. Arkivet er oprettet i 1966, men i mange år havde det ikke faste lokaler. Forståeligt nok er det ikke godt for et arkivs virksomhed ikke at have lokaler, og det fremgår af dets mødeprotokol, at man har drøftet at lade en privat virksomhed overtage arkivet og lægge lokaler til det. Så store har problemerne været. Heldigvis blev de planer ikke til noget. Først i 1983 fik Herredsarkivet faste lokaler og plads til arkivets gæster til at gennemgå dokumenter. Arkivet havde således ingen lokaler de første sytten år, og det har sat sit præg på dets virksomhed og opbygningen af

det. Selv om man fik løst lokaleproblemerne, fortsatte dets kamp for sin eksistens. Ifølge mødeprotokollerne måtte arkivet for eksempel kæmpe for alle de vigtigste detaljer som acceptable læseforhold, aflønning af personalet og teknisk udstyr.

Vestur-Húnavatnssýslas Lærdomsselskab blev stiftet i 1974, og selskabets og arkivets virksomhed har været nært forbundne, især efter at der to år senere kom en officiel anmodning fra sysselmanden i Blönduós om, at det overtog Herredsarkivet. Sammenknytningen af arkivet og selskabet er speciel og har haft både positive og negative følger. På mange måder havde Vestur-Húnavatnssýslas Lærdomsselskab og Herredsarkivet de samme opgaver. I selskabets lov, paragraf 2, står der, at formålet med selskabet er at "arbejde med indsamling og bevaring af alle former for folkevidenskab", og man lagde stor vægt på bevaring af dokumenter. Lærdomsselskabet havde sit eget arkiv, som blev opbevaret af Herredsarkivet, men alligevel ikke indgik i Herredsarkivets samlinger. Faktisk var der modstand i selskabet mod, at dets dokumenter blev registreret i Herredsarkivet. Der er sikkert visse grunde til ovennævnte sammenknytning. Som før nævnt kom der en officiel anmodning fra sysselmanden til selskabet om at overtage Herredsarkivet. Men så må man tage med i regningen, at området er meget tyndt befolket, og at det for en stor del var de samme, der stod bag oprettelsen af Herredsarki-

vet og senere Lærdomsselskabet. For eksempel kan nævnes Eðvald Halldórsson, som havde stor interesse og ambitioner for bevaring af kulturelle værdier. Hans navn findes i en masse kilder omkring herredet. Han var blandt andet medlem af bestyrelsen for Herredsarkivet og Vestur-Húnavatnssýslas Lærdomsselskab, og han var også virksom i oprettelsen af Lokalmuseet for Húnavatns- og Strandasýsla.

Denne sammenknytning af Herredsarkivet og Lærdomsselskabet var på mange måder uheldig. Den ene part faldt uundgåeligt i skyggen af den anden. Af mødeprotokollerne ses det tydeligt, at man lagde betydelig mere vægt på Lærdomsselskabets virksomhed end på Herredsarkivets, og tit skelnede man ligefrem ikke mellem selskabets og arkivets virksomhed. Først for nylig er man begyndt at lægge mere vægt på Herredsarkivets virksomhed. I 2013 blev Lærdomsselskabets dokumenter f.eks. for første gang registreret som en del af Herredsarkivet, skønt de havde befundet sig der, siden Herredsarkivet fik lokaler.

Som det ses af denne korte oversigt over Herredsarkivet for Vestur-Húnavatnssýslas historie, har der været problemer med at styrke arkivets virksomhed. Men siden 2013 er arkivets virksomhed styrket væsentligt, og det fortsætter de kommende år.

Forfatteren er herredsarkivar

Ny direktør i Norsk helsearkiv

Anne Størseth

Bjørn Børresen er ansatt som ny direktør for Norsk helsearkiv etter Tom Kolvig. Han tiltrådte stillingen 2. mai 2018.

Børresen har lang erfaring som prosjektleder, og kommer fra stillingen som prosjektleder i Helse Nord, der han har vært siden 2015. Han

har tidligere jobbet som prosjektleder i A-2 Norge AS og som seniorrådgiver i Riksrevisjonen.

Børresen er 39 år og kommer opprinnelig fra Tynset. Han har vært bosatt i Tromsø, men flytter nå tilbake til Tynset sammen med familien sin.

Norsk helsearkiv på Tynset skal stå ferdig neste år.

Karen Sigurkarlsdóttir Ny islandsk lokalredaktør

Karen Sigurkarlsdóttir har i 2017 afløst Hrefna Róbertsdóttir som redaktør af Nordisk Arkivnyt for Island. Hun begyndte som konservator ved Islands Nationalarkiv i 2014. Hendes arbejdsområde er styrkende og forebyggende konservering samt forskellige andre opgaver inden for bevaring som gennemgang af samlingernes tilstand og revision af bevaringspolitikken. Karen har arbejdet som konservator, siden hun tog BA-eksamen som konservator af genstande i 2002. De fleste af hendes opgaver har været i Island, men hun har også deltaget i opgaver i England og Danmark. Fordi der arbejdes så få konservatorer i Island, har hendes opgaver dækket et bredt spektrum, og Karen har arbejdet mange steder og for forskellige museer, biblioteker og arkiver, også for private. I sit arbejde har hun bl.a. beskæftiget sig meget med udstillinger både som konservator og udstillingsarrangør, men

■ Konservator ved Islands Nationalarkiv Karen Sigurkarlsdóttir har afløst Hrefna Róbertsdóttir som islandsk redaktør.

hun har samtidig arbejdet med gennemgange og konsulentvirksomhed på museer samt med undervisning.

Karen repræsenterer ICA i bestyrelsen for Blue Shield i Island, hvor hun får mulighed for at arbejde med at redde kulturminde i Island og også på verdensplan. I forbindelse med dette hverv er hun for Nordisk Konservatorforbund medlem af kongresudvalget om *The XXI International NKF Congress ICC-Nordic Group*, som afholdes i Reykjavík i september 2018 under titlen *Kulturarven ved katastrofen: Bevaring og redning*.

Karen var under uddannelse i England, og efter nogle års ophold i storbyen London var det på tide at vende hjem og nyde Islands mangfoldighed. Hun udnytter derfor enhver lejlighed til at være i kontakt med naturen, og udflugter til bjerge og strande med mand og hund er hendes store fornøjelse.

Den dansk-norske arkivsag

Jørgen Mikkelsen

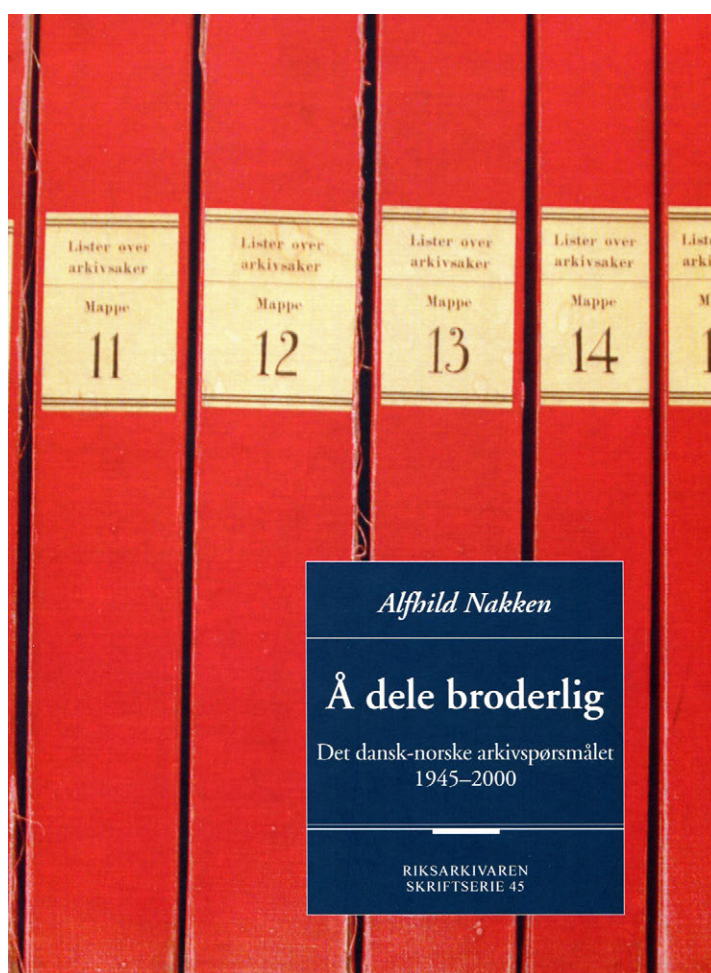
Alfhild Nakken, *Å dele broderlig. Det dansk-norske arkivspørmålet 1945–2000*, Riksarkivaren, Skriftserie 45, 2017, 282 sider. ISBN 978-82-548-0135-2, ISSN 0809-1285.

I museumsverdenen har der i de seneste år været en livlig debat om tilbagelevering af genstande til de lande, hvor de er blevet til. Debatten, som både indeholder kulturpolitiske, etiske, formidlingsmæssige og bevaringsmæssige aspekter, har især handlet om latinamerikanske, afrikanske og asiatiske effekter, der er endt på museer i Europa. Men der har også været talt og skrevet om mulig udveksling af genstande mellem museer i forskellige nordeuropæiske lande.

I lyset af denne debat er det interessant at kaste et blik på, hvordan de nordiske lande har håndteret tilsvarende problemstillinger for den arkivalske kulturarv. Alfhild Nakkens værk om afslutningen af, hvad der er blevet kaldt norgeshistoriens længste skifteopgør, er et vægtigt bidrag på dette område. Det knytter an til hendes bog *Å holde på sitt* (2006) om det dansk-norske arkivspørgsmål i mellemkrigstiden. I den nye bog sætter Nakken fokus på tiden fra 1945 til ca. 2000, men hun trækker tråde tilbage til 1820'erne, hvor Danmark første gang gennemførte en stor arkivaflevering til Norge, og læserne får også en kort redegørelse for "gavebyttet" i 1937–39, hvor Norge fik en del af Den Arnemagnæanske Samling og nogle kort fra Det Kongelige Bibliotek, mens Rigsarkivet i København kom i besiddelse af Christian 2.s arkiv.

Mens den danske rigsarkivar Axel Linvald regnede med, at udvekslingen i 1930'erne ville sætte en stopper for de norske udleveringsønsker – i alt fald for en længere årække – håbede hans norske kollega Asgaut Steinnes, at den kun var første etape på vejen mod *hans* endelige mål: at få skabt en mere "komplet" arkivsamling i Oslo ved overførsel af de protokolrækker fra centraladministrationen, som var skabt før 1814, og

som udelukkende vedrører norske forhold, samt en lang række enkelt-sager om norske emner. Som et led i denne proces opnåede Steinnes i 1946 en særbevilling fra Stortinget til at igangsætte en registrering af de arkivalier i det danske rigsarkiv, der vedrørte nordmænd eller norske emner. Registreringen og bearbejdningen af de indsamlede oplysninger varede hele syv år, og Nakken vurderer, at den i alt beslaglagde ca. ti årsværk.

■ Den norske "ønskeseddel" fra 1953 fylder ikke færre end 20 bind. Den var omdrejningspunkt for den dansk-norske arkivsag helt frem til 1980'erne, og det er derfor naturligt, at Alfhild Nakken har valgt dette billede som forsideillustration på sin nye bog.

Foto: Publikationens forside, Alfhild Nakken.

Resultatet blev en "ønskeliste" på ca. 6.000 sider med 207.000 registreringer, hvoraf nogle omfatter en hel pakke eller bog, mens andre kun handler om et enkelt dokument.

Nakken mener, at Linvald fik et chok, da han så den omfattende ønskeseddel, og det tror man gerne. Til gengæld fik Steinnes en ubehagelig overraskelse, da han flere år senere blev gjort bekendt med, hvad den nu pensionerede Linvald havde indstillet til den danske undervisningsminister. Steinnes troede nemlig, at Linvald var positivt indstillet over for udlevering af i alt fald nogle af de mange dokumenter. Men Linvald mente, at den plukvise udtagning, som de norske arkivarer ønskede, betød, at det ville blive vanskeligt at vurdere både de danske og norske sager i deres rette sammenhæng. Han anbefalede derfor, at man nøjedes med at give nordmændene mikrofilm eller fotokopier.

I 1960'erne og 70'erne lå den dansk-norske arkivsag i dvale det meste af tiden – især fordi man afventede en løsning på sagen om udlevering af islandske håndskrifter fra Danmark til Island. Nakken peger dog også på andre faktorer, bl.a. den danske rigsarkivar Johan Hvidtfeldts kølige indstilling til spørgsmålet. Hans efterfølger, Vagn Dybdahl, engagerede sig derimod stærkt i "Norge-sagen". Dybdahl har fået et negativt eftermæle i den danske arkivverden, men "fra norsk side fikk man møte Dybdahl som den beste utgaven av seg selv, både som dristig og utholdende fagmann og som en raus og omgjengelig person", skriver Nakken, som mener, at Dybdahls imødekommende holdning over for de norske ønsker især må tilskrives hans stærke engagement i arkivbaseret forskning og formidling. De Norges-relevante arkivalier, der stod på Slotsholmen i København, ville ganske enkelt blive udnyttet meget mere, hvis de blev flyttet til Oslo.

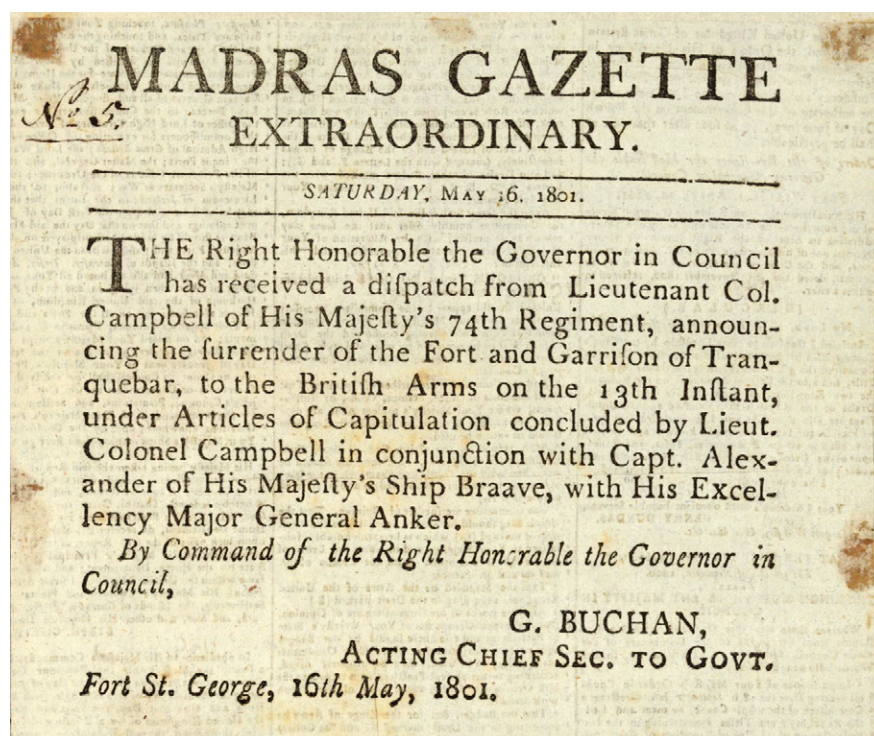
Nakken roser også den kreativitet, som Dybdahl lagde for dagen i det dansk-norske spørgsmål. Den kom bl.a. til udtryk ved, at han tog initiativ til, at der i 1982 blev nedsat

en arbejdsgruppe med arkivarer og andre eksperter fra begge lande, som fik til opgave at udarbejde en rapport, hvor man skulle pege på, hvilke arkivalier der egnede sig til overførsel, og diskutere de praktiske og økonomiske aspekter af deponering og af fotografering m.m. Udvalgsarbejdet, der varede til 1986, var iflg. Nakken præget af en gensidigt anerkendende holdning, og rapporten blev derfor et vigtigt grundlag for den dansk-norske arkivaftale, som blev indgået i 1991, og som bl.a. førte til, at der blev overdraget ca. 100 hyldemeter arkivalier til Norge i 1996. De blev anbragt i et særligt magasin afsnit, der formelt set er lejet af det danske rigsarkiv (dog uden lejeafgift!), men administreres af det norske rigsarkiv. Den sindrige konstruktion, der skulle lukke munden på eventuelle kritikere af en ny arkivaflevering, blev udtænkt af Dybdahl og præsenteret for den bilaterale arbejdsgruppe ved et møde i midten af 1980'erne. Her blev forslaget ganske vist problematiseret af overarkivar Frank

Jørgensen, som bl.a. frygtede for, at det kunne danne uheldig præcedens andre steder i verden. Men overarkivaren stillede ikke siden spørgsmålstegn ved den kreative løsning. Sandsynligvis er han blevet "banket på plads" af sin chef.

Nakkens grundige og velskrevne analyse dokumenterer, i hvor høj grad arkivfagligt arbejde og arkivteoretiske diskussioner kan præges af kulturpolitiske agendaer, og den siger også en del om proveniensprincippet elasticitet. Men bogen indeholder også mange interessante beskrivelser af personer og miljøer – navnlig af de to landes rigsarkivarer og relationerne mellem dem. Nakken bygger på et mangesidigt kildemateriale. Især det norske rigsarkivs arkiv har været flittigt benyttet, men der er også mange referencer til administrative sager i det danske rigsarkiv.

Anmelderen er arkivar, Rigsarkivet

■ Danmark har overført massevis af arkivalier til Norge, men der er også gået noget den anden vej. Arkivaftalen fra 1991 medførte, at Norge afgav en pakke med Peter Ankers korrespondance fra tiden som guvernør i Tranquebar. Det opbevares nu som privatarkiv i Rigsarkivet i København, hvor man bl.a. kan se dette avisudklip om den britiske besættelse af Tranquebar i 1801.

Foto: Rigsarkivet.

Snapshot!

Om gåvan att kunna göra minnen till verklighet

Carina Milde

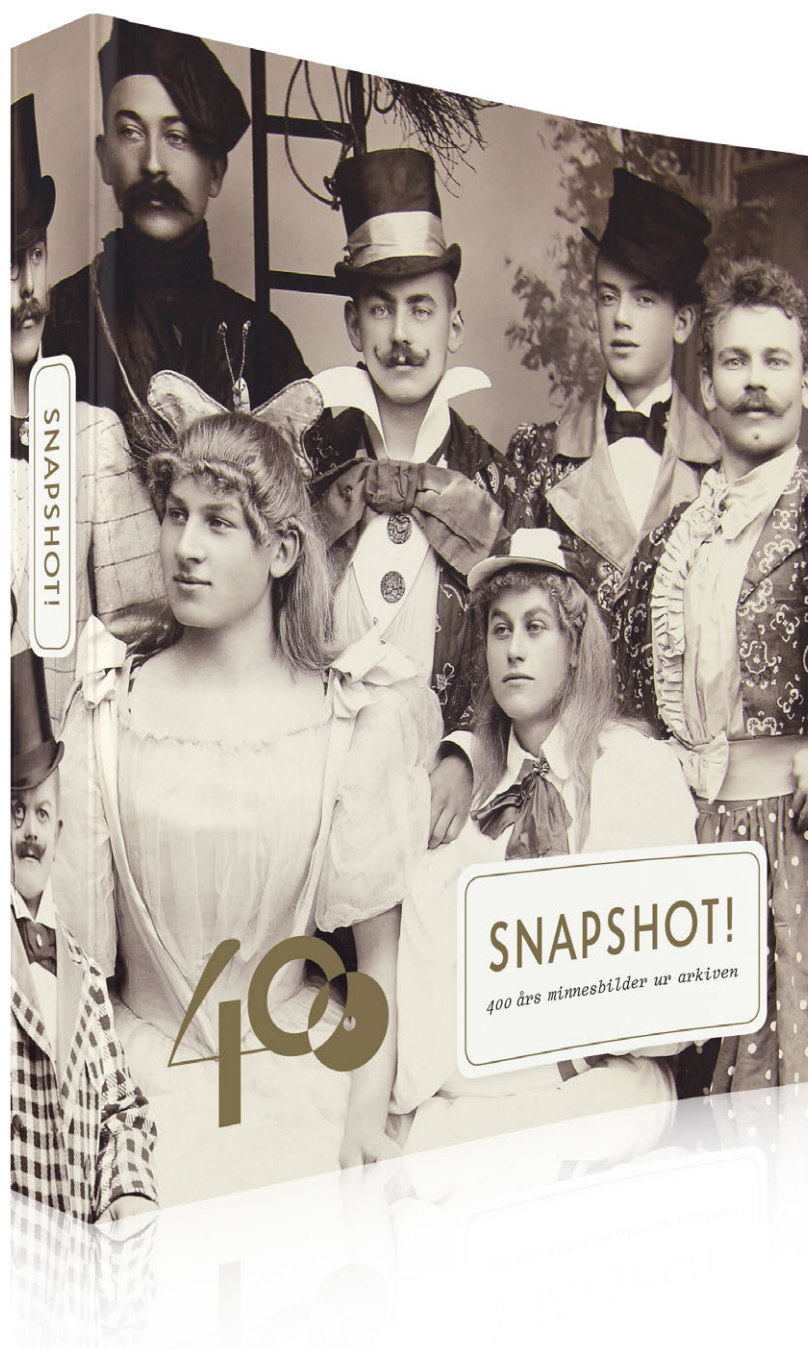
Snapshot! 400 års minnesbilder ur arkiven. Redaktör: Claes Westling. Riksarkivets årsbok 2018. 437 sidor. ISBN 978-91-87491-27-6

Riksarkivets jubileumsårsbok avviker i både format och innehåll mot tidigare decenniers produktion av årsböcker. Det speglar också ambitionen, att nå lite utanför den närmsta kretsen både vad gäller medverkande, innehåll och potentiella läsarna. Redaktionen satte därför boken i händerna på en recensent utanför "arkivvärlden" och med en konstvetares glasögon.

När Riksarkivets årsbok 2018; *Snapshot! 400 års minnesbilder ur arkiven* landar i mitt postfack slås jag av hur snygg boken är. Konvolutet pryds av ett foto med en grupp varieté-artister från förra sekelskiftet och tillsammans med den guldetikett där bokens titel står är anslaget tydligt; det är människor det handlar om.

Närvaro och liv

Att öppna en bok vars grafiska layout baseras på bilder är som att kliva in i ett guldregn för mig som konstvetare. Foton på arkivalier från över 400 år fyller sidorna till sista millimeter. Kartor, brev, passansökningar, fotografier, mantalslängder och mycket annat har plockats fram ur det 50-tal arkiv som deltagit i arbetet och varje sida andas närvaro och liv. Bilderna

■ 1639. En akvarell av prästen Claudius Christophori från hans resa till Kemi lappmark. Bilden finns i hans sammanfattning av resan som ingår i Skoklostersamlingen, Riksarkivet, Marieberg.

av artefakterna har getts ett stort visuellt företräde, men innehållsligt är de kondenserade textstyckena helt jämbördiga fotografierna.

Förtroende för läsaren

Riksarkivarie Karin Åström Iko sammanfattar i förordet ambitionen med boken, att lyfta fram de svenska arkiven, något som redaktionskommittén lyckats med utan att egentligen skriva en bok om arkivhantering. Istället ges jag som läsare förtroendet att själv förstå hur det är att systematiskt, konservatoriskt och praktiskt arbeta med att bevara de minnesfragment som människor före oss lämnat efter sig.

Ett möte som betyder något

På Arbetets museum ligger ett stort fokus vid att *förmedla*, något som säger allt för oss men som för andra kan låta både opersonligt och luddigt. För att göra detta begripligt vill jag citera en tidigare kollega som länge arbetat som museipedagog. Hon sa: ”– du måste få det du vill berätta att kännas i kroppen, Carina!” Detta har blivit en ledstjärna för mig i ambitionen att få människor som besöker oss att förstå betydelsen av de berättelser som just bilder förmedlar. Här

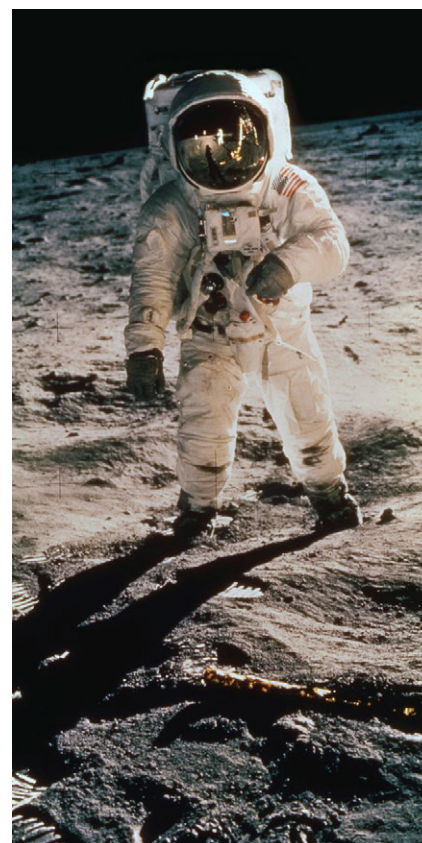
möts vi, jag som intendent på ett nationellt museum och Riksarkivets fantastiska hyllningsbok till de 400 åren av arkiv och arkivarbete.

Känslor och kreativitet

Jag berörs av brevet till president Lyndon B Johnson från Metalls avd. 169 i Hofors. Självklart för det civilkurage det förmedlar men mest för det är adresserat till Vita Huset, inte The White House. Jag ser kyrkoherde Carl Bechstadius när han 1729 lät kreativiteten flöda och smyckade längderna i folkbokföringen med bilder han målat själv. Och som förälder känner jag rädslan att inte kunna ta hand om sina barn som fick soldatänkor och hustrur att skriva till överheten 1716, när deras mäns löner uteblev.

#metoo 1730

När jag läser den #metoo-berättelse ut Göta hovrätts arkiv med anteckningar om ett våldtäktsmål så kryper berättelsen riktigt under skinnet på mig. Cecilia Gabrielsdotter från Malmbäck dömdes till döden för att hon blivit gravid efter sexuellt umgänge med sin styvfar. Detta trots att hon vidhöll att han våldtagit henne. I ljuset av den kollektiva

■ 1969. Fotografierna från den första månlandningen togs med Göteborgstillverkad kamera från Hasselblad. Här syns svenskättlingen Edwin ”Buzz” Aldrin framför kameran medan fotografen Neil Armstrong skymtar i visirets spegelbild. Hasselblads arkiv finns idag på Riksarkivet, Landsarkivet i Göteborg.

rörelse vi sett det senaste året, där kvinnors berättelser om sexuella övergrepp äntligen blivit lyssnade på, önskar jag så att jag kunnat vara där 1730 och fattat Cecilias hand.

Inte en enda sida av *Snapshot!* lämnar mig oberörd och jag inser att bokens redaktion har lyckats. När jag stänger boken så sitter den i kroppen, berättelsen om Riksen archivums 400 första år.

Skribenten är konstvetare och intendent vid Arbetets museum i Norrköping

Pro Finlandia:

Suomen tie itsenäisyyteen – Finlands väg till självständighet, Band 1–4

Johan Schalin

Pro Finlandia. Suomen tie itsenäisyyteen 1–4 – *Finlands väg till självständighet 1–4*. Red. Jussi Nuorteva, Pertti Hakala (1–2), Päivi Happonen (3–4) & John Strömberg (3–4).

Arkistolaitoksen toimituksia 18:1–4. Arkivverkets publikationer 18:1–4. Kansallisarkisto / Riksarkivet 2014–2017. 276 + 543 + 557 + 751 s. (finska och svenska)

ISBN 978-951-37-6617-7, 978-951-37-6711-2, 978-951-37-7004-4, 978-951-37-7306-9

ISSN 1795-9683

Den fullt tvåspråkiga jubileumspublikationen är utgiven i fyra band av finska Riksarkivet åren 2014–2017. De digra och ymnigt illustrerade volymerna innehåller 190 lätt-tillgängliga uppsatser av 116 sakkunniga skribenter. Texterna behandlar främst sent 1800-tal och tidigt 1900-tal med en del återblickar längre bakåt. Uppsatser om tvärnationella skeenden varvas med biografiska avsnitt om finländare och personer med kopplingar till Finland: tidstroga skildringar av hur epokgörande personligheter reser, verkar och korresponderar i ett öppet Europa. I publikationen är varje uppslag illustrerat med autentiskt bildmaterial i mångfärgstryck. Texterna löper parallellt på finska och svenska. Uppsatserna kan läsas fristående och serien kan användas både som refe-

rensverk och som eleganta blädderböcker i representationsutrymmen. Allra bäst kommer ändå verket till sin rätt som fördjupad läsning även om sträckläsare möter upprepningar av vissa historiska bakgrundsskeenden. Banden innehåller pärlor av nordiskt intresse. Helena Tyrväinen berättar t.ex. i Band 3 om hur sopranen Ida Basilier (1846–1928) från finska Uleåborg efter karriär i Paris, Stockholm och Sankt Petersburg gifter sig till Kristiania och delar sin arbetsvecka så att hon varje fredag pendlar till Stockholm för att ge sånglektioner åt finländska kvinnor.

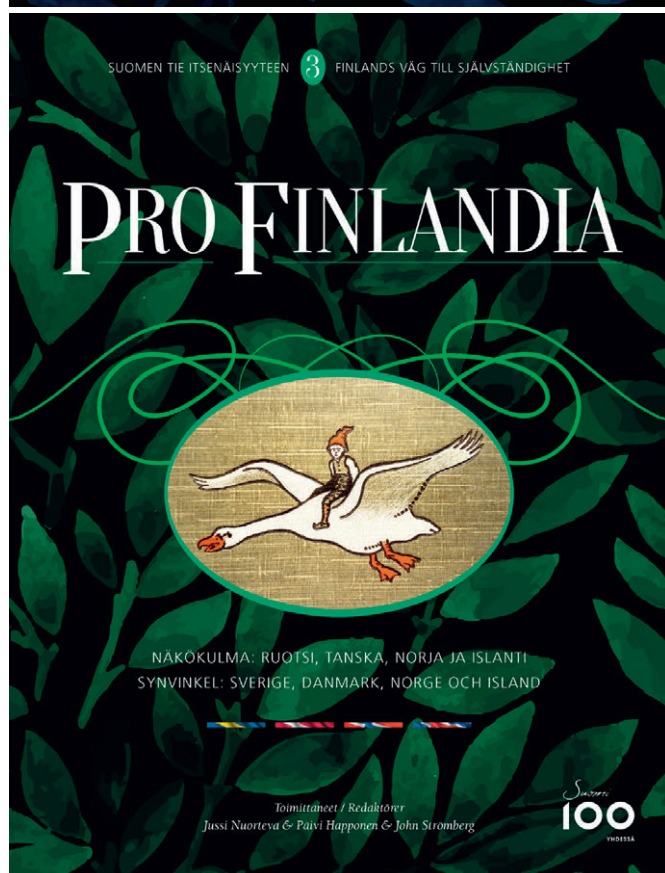
De fyra successiva volymerna (en per år) har tillkommit inför dito fyra utställningar i Riksarkivet med originalmaterial framtaget i samarbete med europeiska länders arkivverk och deras ambassader i Helsingfors. Varje år anlades en ”synvinkel” på en utvald grupp länder (se längre nedan för lista). Under Finlands ordförandeskap i Nordiska ministerrådet 2016 publicerades Band 3 i anslutningen till utställningen med särskild fokus på Sverige, Danmark, Norge och Island.

Nomen est omen

Namnet ”Pro Finlandia” blev redan i samtiden använt för den stora europeiska ”kulturadress”, som samlades in med en halsbrytande tidtabell i maj-juni 1899 bland gräddan av europeiska intellektuella. Avsikten var att vädja till tsar Nikolai II om att återta februarimanifestet, en kej-

serlig rättsakt som undergrävde den finska autonomin och därför kom på kollisionskurs med den bildade klassens rättskänsla och spirande nationalkänsla. Namnet ”Pro Finlandia” passar likväl bra också på publikationsserien. Början på första förryskningsperioden år 1899 framstår som en återkommande referenspunkt i uppsatserna med återverkan också på t.ex. konst och kultur. Samtidigt förändrades Finlandsbilden i Europa där frågor om rättigheter och godtycklig maktutövning var högaktuella, t.ex. genom Dreyfusaffären i Frankrike. Dessutom passar namnet ihop med den uttalade avsikten i artikelsamlingen att betrakta Finlands utveckling utifrån, i motsats till den invanda nationella berättelsen. Detta är en lyckad utgångspunkt som ger en bredare läsekrets nya infallsvinklar och för oss finländare vädrar ut unken luft. Också i det avseendet utgör kulturadressen, vars texter författades och undertecknades utanför landets gränser, en god metafor och framhäver det allmänneuropeiska sammahanget.

Underrubriken ”Finlands väg till självständighet” är mer traditionalistisk och något problematisk. Rubriken blir lätt läst implicit som om ”vägen” från första början hade haft ett mål. Många av uppsatsernas författare betonar i alla fall med rätta att självständigheten inte förutsågs och inte heller sågs som eftersträvad långt in på 1910-talet, t.ex. inom etablissemangen. De finsksinnade

■ En massiv fyrklöver. De fyra volymerna i Riksarkivets publikationsserie Pro Finlandia uppgår till totalt 2.127 sidor. Att publikationerna är totalt tvåspråkiga (finska-svenska) innebär förstås en dubbling av sidantalet, men det är ändå fråga om ett digert faktpaket, som är avsett för en större allmänhet – gärna också en nordisk sådan.

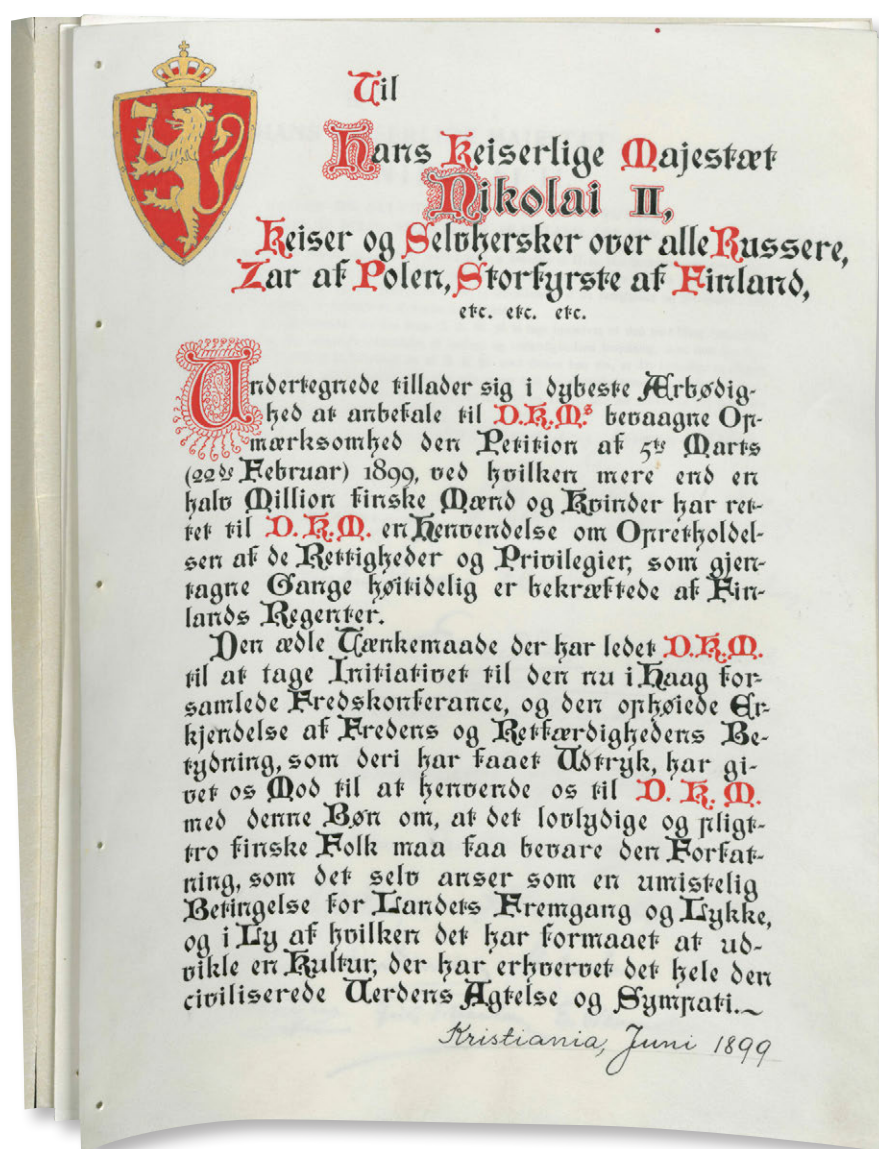
Foto: Edita Publishing Ab.

nationalromantikerna eller "fennomanerna" drev in i det sista sin sak med tilltro till autonomins möjligheter. Även om det berättartekniska greppet inte längre är helt finländskt är urvalet av tematiska synvinklar på nationalbygget fortfarande ganska traditionellt. Olika skildringar återkommer av hur Kalevala-eposet över-sattes, spreds och togs emot och hur den finska identiteten byggdes upp med hjälp av elitkultur och satsningar på det finska språket. Dessa varierar i viss mån av utvecklingar i mindre harmoniska uttryck för nationalism, såsom beundran för Garibaldi's frihetskamp i Italien och boernas i Sydafrika och finländska frivilliga i Dansk-tyska kriget. Ändå saknar jag text som kastar ljus över avigsidorna i den nationalfilosofi som också t.ex. Johan Vilhelm Snellman var en representant för, t.ex. dess politiska strävan att likrikta språk med nation och dess appropriering av historisk-skrivningen för skiftande nationalbyggens syften. I uppsatserna får man ana sig fram till hur politiseringen av nationalfilosofin framskred och väsentligt bidrog till den världsomspännande katastrofen 1914-1917 och dess fasansfulla efterspel de följande tre årtiondena. Följderna lever vi ännu idag med i form av stats-sanktionerad avoghet mot regionalism och minoriteter, speciellt i stater med ouppklarade nationalistiska arv. I beskrivningarna av panslavistiska Rysslands rättsdrivna intrång i Storfurstendömet och dess lagar och institutioner kan man frapperas av paralleller till nutiden.

Nordiska inslag

Jag vill göra några helt subjektivt valda nedslag i uppsatser med betoning på det nordiska. Mikael Björk-Winberg skriver om Emil von Qvanten (1827-1903), en radikal pamphlettist som blev persona non-grata i Storfurstendömet för sin skrift från 1855 *Fennomani och Skandinavism*. Han föreslog ett statsförbund med finskan som likställt språk mellan Finland och Sverige, som vid den tiden var i union med Norge. Han föreställde sig vidare en helnordisk

■ Riksbibliotekets bok- och utställningsprojekt Pro Finlandia har tagit sitt namn från den kulturadress som insamlades bland europeiska vetenskapsmän och kulturpersonligheter under våren och försommaren 1899. På bilden ses titelbladet till den norska adressen, med en vädjan om att kejsar Nikolaj II av Ryssland skulle återställa Finlands ställning och autonomi. Foto: Finlands riksbibliotek.

konfederation. Idéerna har beröringspunkter med visionär nordism idag men inte i hans samtid. Uppsatsen kunde tydligare återge att von Qvanten konkret manade Sverige att gå med i Krimkriget för att återta Finland. Nordiska anknytningar är vanliga i andra volymer än Band 3. T.ex. i Jussi Nuorteva's skildring av scoutrörelsens hastiga spridning och dess förbudande i Band 2 anmärks hur influenser från Storbritannien kunde ta vägen över Sverige. I Kalevi Rikkinens uppsats i Band 1 om världens första national-

atlas 1899 ser man hur man gick till väga för att omvärlden skulle se Finland som ett enhetligt område med lika skarp gräns mot Ryssland som mot Sverige och Norge.

En röd tråd som går igen i Band 1-3 utgörs av livfulla berättelser om insamlingen av namn till kulturadressen 1899. Dramatisk är t.ex. Ville Kajannes skildring i Band 1 av den raskt utförda insamlingen av 283 namn i Italien, organiserad i samarbete mellan den kände finländske sociologen, antropologen och filosofen Edvard Westermarck, professor

i London, och den italienske rättsvetaren Emilio Brusa i Turin. Enligt Elisabeth Stubbs beskrivning i Band 3 höll man tillbaka med insamlingen i de skandinaviska länderna tills man fått visshet om att uppslutningen också i det övriga Europa skulle bli stor nog. Trots det innefattade under-tecknarna t.ex. i Norge Edvard Grieg, Henrik Ibsen, Alexander L. Kielland och Fridtjof Nansen. Bland de 76 tunga namnen i Sverige hade många personlig anknytning till Finland, inte minst Olof (d.y.) Palmes farfar Sven Palme, vars hustru var finländsk, samt upptäcktsresanden Adolf Erik Nordenskiöld uppvuxen i Helsingfors. Namninsamlingen i Danmark fick problem då den tilltänkta primus motorn Ivar Berendsen var bortrest och då första reserv Georg Brandes för tillfället låg sjuk. Bland underskrivarna vill jag lyfta fram Vilhelm Thomsen, banbrytande språkhistoriker som hade lagt grunden för forskningen i förhistoriska lånord i finskan. Hans blivande svärson Emil Nestor Setälä anses ha skrivit Finlands självständighetsförklaring under sin tid i Senaten 1917-1918. Deputationen som företog sig att överlämna adressen och till hälften bestod av skandinaver fick dessvärre ingen kejserlig audiens. Den högst delikata saken kunde inte gynnas ens av att tsarmodern Maria Feodorovna, i Finlands svenskbygger även välkänd som Dagmar, var danskfödd prinsessa.

Jämställdhet, internationella relationer och Nordisk identitet

Det berättas i samlingsverket hur Finland som jämställdhetsförebild för Europa förekommer i många beskrivningar redan från 1800-talet, vilket öppnar ögonen för att rösträtten och (först i världen) den parlamentariska valbarheten, båda 1906, inte slog ner i ett tomrum. Marjo-Riitta Antikainens uppsats i Band 2 skildrar hur de finländska kvinnorna, de enda parlamentariskt representerade, var aktiva på kvinnokonferensen i Budapest 1913. Före

Oktoberrevolutionen hade också fin-ska arbetarkvinnor internationella kontakter och erfarenhet av lantdagsarbete. I Band 3 syns kvinnosaks-temat t.ex. i uppsatsen om Selma Lagerlöfs Finlandskopplingar och i den förbluffande berättelsen om Sverigebördiga Elsa Laulas aktivism som ledare i den samiska saken.

Ett genomgående tema i volymerna, igen med starka biografiska inslag, är de första stegen i diplomatiska relationer med de europeiska länder som serien behandlar. Av dessa erkände Sovjetryssland, Frankrike, Sverige, Tyskland, Norge, Danmark och Österrike-Ungern självständigheten i januari 1918. Efter att oväntat ha befunnit sig löst från sina band till Tyskland erkändes Finland år 1919 också av Polen, Storbritannien och Italien. I Band 4 kan vi läsa om hur relationerna till de nya staterna Estland, Letland, Litauen, Ungern och Österrike etablerades.

Intressant för att förstå Finlands starka nordiska identitet är Kyllikki Tiensuus berättelse i Band 3 om hur den Grundtvigska folkhögskolan spreds i Finland. Personligen hade jag förväntningar på Band 3 om förelöpare till det officiella nordiska samarbetet där Finland kom att delta fullt ut från 1930-talet. Finländare tycks ha deltagit i olika grad i nordiska kongresser för vetenskapsmän och yrkeskårer under sista tredjedelen av 1800-talet. Ett omnämnande av officiellt samarbete finns i Band 3 i Antti Matikkalas uppsats om ordensrelationer. Där skrivs att det "praktiska samarbete som under Storfurstendömet tid hade inletts mellan myndigheterna i Norden – t.ex. beträffande posten, tull-, och trafikväsendet – fortsatte utan avbrott efter Finlands självständighet".

Omdömen och påpekanden

Artikelsamlingens tvåspråkighet är en klok lösning inte minst då publikationen ansluter sig till tvåspråkiga Finlands 100-årsjubileum. Den möjliggör också att originaltexter ur källorna, de flesta på svenska, kan återges i ursprunglig språkdräkt. Med

samma logik borde ortnamnen ha återgivits tidstroget. Inget är vunnit med att Reval och Dorpat ofta (men inte konsekvent) på svenska benämns Tallinn och Tartu, t.o.m. i en underskrift till en bild som återger "Staden Tallinn på 1890-talet" (Band 4 s. 385). Man borde också ha kunnat rätta de sporadiskt återkommande korrekturfelen, inte minst mot bakgrund av volymernas påkostade utförande.

Som helhet är omdömet ytterst positivt. Publikationsserien kan ses som ett färgsprakande berättarfyrverkeri till firandet av det tvåspråkiga Finlands självständighet och som en monumental populärhistorisk dokumentation av skeenden i Europa som genom ödets nycker kom att leda till den självständiga republiken Finland, en fullvärdig medlem av den nordiska statsgemenskapen. Speciellt för den som läser svenska men inte finska erbjuder verket en översikt utan motstycke till Finlandsrelevant kultur- och biografisk historia fram till 1920-talet.

Recensenten är doktorand i nordiska språk vid Helsingfors universitet och chef för Sekretariatet för nordiskt samarbete vid Finlands utrikesministerium

Håndbog om bevaring af museumsgenstande

Karen Sigurkarlsdóttir

Nathalie Jacqueminet, *Handbók um varðveislu safnkosts – seinna bindi*, Islands Nationalmuseum i samarbejde med hovedmuseerne i Island, 2018, 200 sider.

Islands Nationalmuseum har for nylig udgivet anden del af *Håndbog om bevaring af museumsgenstande*. Dette projekt er et samarbejdsprojekt for hovedmuseerne i Island og resultatet af et samarbejde mellem specialister i bevaring ved disse institutioner. Hovedmuseerne er ud over Nationalmuseet: Islands Nationalarkiv, Islands Landsbibliotek-Universitetsbiblioteket, Islands Kunstmuseum og Islands Naturhistoriske Museum.

Håndbogen om bevaring er skrevet på islandsk, og som støtte til udarbejdelsen af bogen har man brugt en amerikansk håndbog, *National Park Service Handbook*.¹ Håndbogen udgives kun på digital form og er tilgængelig for alle.²

Ansaret for bevaring af museumsgenstande ligger ikke kun hos de ansatte konservatorer, men også hos dem, der har med museumsgenstandene at gøre i deres daglige arbejde. Derfor besluttede man fra begyndelsen at gøre håndbogen let tilgængelig, så den kunne være til nytte også for folk uden erfaring med museumsarbejde. Samtidig var det vigtigt, at den

■ Forsiden til anden del af Håndbog om bevaring. Foto: Nathalie Jacqueminet.

gav anvendelige svar, som reelt er en hjælp i det daglige arbejde, og ikke kun indeholder almen information. Derfor gjorde man meget ud af, at teksten var let tilgængelig, og at der gerne blev brugt illustrationer som forklaring. I indledningen til anden del af bogen står der blandt andet, at formålet med bogen er at gøre basal viden om museumsgenstandes karakter tilgængelig og vejlede om bevaringen af dem. Der gives en beskrivelse af karakteren af museumsgenstande og deres forfald. Endvidere er der vejledning i behandlingen af dem, opbevaringsmetoder og udstillingsformer. Det forklares også, hvordan man bedst skal bære sig ad med at undersøge museumsgenstande og udarbejde tilstandsrapporter. I slutningen af hvert kapitel er der så en ordliste, hvor de vigtigste begreber forklares og oversættes til engelsk og dansk, samt oplysninger om leverandører, der sælger vedkommende udstyr til bevaring af museumsgenstande.

Første del af håndbogen drejer sig om de basale forhold omkring bevaring af museumsgenstande: de almene årsager til forfald, gode forhold i museumsmagasiner, konservering og reaktioner på ulykker. Disse basale forhold skulle være nyttige for personalet på alle former for museer. I anden del af håndbogen gennemgås forskellige typer genstande nærmere, papir (dokumenter og bøger), fotografier og malerier. Sidste kapitel i andet bind handler om skadevoldere, som er et fælles problem for alle museer.

Håndbog om bevaring af museumsgenstande er en stor landvinning for museumsarbejdet i Island. Forhåbentlig vil udgivelsen af den anspore til en dialog på faglig basis om langtidsopbevaring mellem museumsfolk, ikke kun med kolleger, men også med folk, der kommer udefra til museumsarbejdet som kuratorer, designere og arkitekter.

Nathalie Jacqueminet, afgangende konservatorchef ved Islands Nationalmuseum, er redaktør for håndbogen, og museumsfonden samt hovedmuseerne har støttet udgivelsen.

Forfatteren er konservator ved Islands Nationalarkiv

Link til bogen

<http://www.thjodminjasafn.is/media/forvarsla/Handbok-um-varðveislu-safnskost-seinna-bindi-o3-2018.pdf>

¹ <https://www.nps.gov/museum/publications/handbook.html>

² <http://www.thjodminjasafn.is/starfsemi-safnsins/minjar-og-rannsóknir/handbaekur/handbok-um-varðveislu-safnkosts>

En rapport om katastrofala fånglägerförhållanden sommaren 1918

Pertti Hakala

Det självständiga Finland firade sekelsjubileum år 2017 med mottot *tillsammans*, men som väntat har minnet av inbördeskriget mellan röda och vita 1918 präglats av helt andra stämningar. Finlands statsledning har i tal och vid högkomstceremonier pläderat för försoning och moderation i minneskulturen, men flera teateruppsättningar, skönlitterära verk och studier med vetenskapliga ambitioner har åter påmint om den bitterhet som fortfarande råder bland arvtagare till de röda. Till stor del bottnar den i den katastrof som drabbade de tillfångatagna röda i Finland under sommaren och hösten 1918.

Ett dokument i arkivet för Krigsfängelseväsendet (vilket förvaras hos Riksarkivets verksamhetsställe i Helsingfors), *Rapport angående de hygieniska förhållandena i fånglägret vid EKENÄS*, ger en inblick i följderna av segrarsidans, de vitas, strävan att rannsaka och döma samtliga som deltagit i striderna eller på annat sätt verkat för den röda sidan (ca 80 000 personer). För rapporten, daterad 5.8.1918, stod internationellt kände professorn i fysiologi vid Helsingfors universitet, ledamoten av medicinska Nobelkommittén m.m. Robert Tigerstedt, som 20.7 utnämnts till överläkare för fånglägret i Dragsvik. Tigerstedt hade sitt sommarviste i närheten och hade nåtts av rykten

om det elände som rådde i fånglägret, varför han självmant erbjudit sig att ta över chefsläkarposten.

Enligt Sture Lindholms uppmärksammade verk *Fånglägerhelvetet Dragsvik* (utkom 2017) var den inspektionsrond som Tigerstedt gjorde kort efter ankomsten en veritabel *eye-opener*. Bilden klarnade ytterligare då lägre läkare och apotekare försåg honom med oförskönade uppgifter om förhållandena, jämte sammandrag om dödligheten och om de matportioner som utdelats. Tigerstedt sammanfattade sina rön i nämnda sju sidor långa kärnfulla rapport, som vittnar om att han var skakad.

Han redogjorde även personligen för dess innehåll för krigsministern Wilhelm Thesleff och chefen för krigsfängelseväsendet Feodor Roos.

Rapporten inleds med en tabell över dödligheten, som entydigt visar att den stadigt stigit, tills den i slutet av juli var 42,33 ‰ vilket innebar drygt 40 döda fångar, varje dag. Tigerstedt noterar att det *skulle i Helsingfors med dess 200 000 invånare representera icke mindre än 8466 dödsfall i veckan*. (Antalet fångar i Dragsvik var i juni ca 8 000, men började i juli avta p.g.a. partiell amnesti.) I rapporten påpekas att dödligheten i normala fall var mycket låg

Logement.	Arten av fångar.	Antal fångar.	Golvytta 1 qv.-m.	Höjd m.	Kubik inh. m.	Golvytta per fånge qv.-m.	Luftkub. per fånge qv.-m.	Ann.
1	Närpes kasern. dömda.	88	18x7	4	504	1,43	5,7	
2	Stall I, nedre vän. Icke dömda.	30	12x7	4	336	2,80	11,2	Britsar 1
3	Do rum 2	80	12x5,5	4	264	0,83	3,3	Britsar 1
4	" " 3	250	12x15	4	720	0,72	2,9	Britsar 1
5	" " 4	20	12x3,5	4	168	2,10	8,4	Britsar 1
6	Stall II nedr. vän	350	12x38	3,8	1733	1,30	5,0	Britsar 1
7	Do vinden	150	12x38	2 ¹⁾	456	3,04	3,0	Britsar 1
8	Turkhus dömda	10	4x4	2	32	1,60	3,2	2 etager

1) Rumets tvärsnitt triangelformigt; högsta höjden 2 m.

I rummen 1 - 5 består golvet av cement, i rum 6 av kullerstenar och i rum 7 bräder.

■ Tabellen över de internerade fångarnas logement skildrade med statistisk noggrannhet den trängsel som rådde i kasernerna. Naturalistiska interiörbeskrivningar kompletterade tabellen, som också visste berätta att över 3 500 fångar i början av augusti fortfarande inte blivit dömda.

Foto: Riksarkivet.

S. N. 211

Vik 7/8

1.

Rapport angående de hygieniska förhållandena i fånglägret vid
EKENÄS.

Under tiden från och med den 6 juni till och med den 31 juli d. å. har dödligheten bland de i fånglägret vid Ekenäs och därmed förenade tukthus intagna varit mycket betydande, såsom framgår av följande tabell:

Månad	Dag	Medeltal fångar	Döda	Döda per dag.
Juni	6-8	7392	4	1,3
	9-12	7724	41	10,2
	13-16	8328	35	8,8
	17-19	8340	46	15,3
	20-23	8597	83	20,8
	24-26	8560	114	38,0
Juli	27-30	8551	69	17,2
	1-3	8477	58	19,3
	4-7	8342	74	18,5
	8-10	8009	80	26,7
	11-14	7643	99	24,8
	15-17	7396	102	30,0
	18-21	6998	163	40,8
	22-24	6625	118	39,3
	25-28	6306	139	34,8
	29-31	6027	122	40,7

1342
Beräknad på vecka och 1000 fångar, utför detta:

Månad	Dag	Döda per vecka och 1000 fångar.
Juni	6 - 12	5,90
	13 - 19	8,56
	20 - 26	23,00
	27 - 3 juli	14,60
Juli	4 - 10	18,87
	11 - 17	26,76
	18 - 24	41,11
	25 - 31	42,33

Dödligheten bland fångarna har sålunda vecka efter vecka stadigt stigit och var under sista veckan av juli månad något mer än sju gånger större än under andra veckan av juni månad.

En dödlighet av 42.33 per mille i veckan skulle i Helsingfors med dess 200000 invånare representera icke mindre än 8466 dödsfall i veckan, och därvid är att märka, det de personer, varom här är fråga, så gott som uteslutande befinna sig i en levnadsålder, i vilken dödligheten i och för sig är mycket låg.

■ En tabell med sammanställda sifferuppgifter som vittnar om katastrofala förhållanden. Nyutnämnde överläkaren för fånglägret i Dragsvik, Robert Tigerstedt går rakt på sak i sin kärnfulla rapport om lägret som verkade i ett f.d. ryskt garnisonsområde strax utanför staden Ekenäs.

Foto: Riksarkivet.

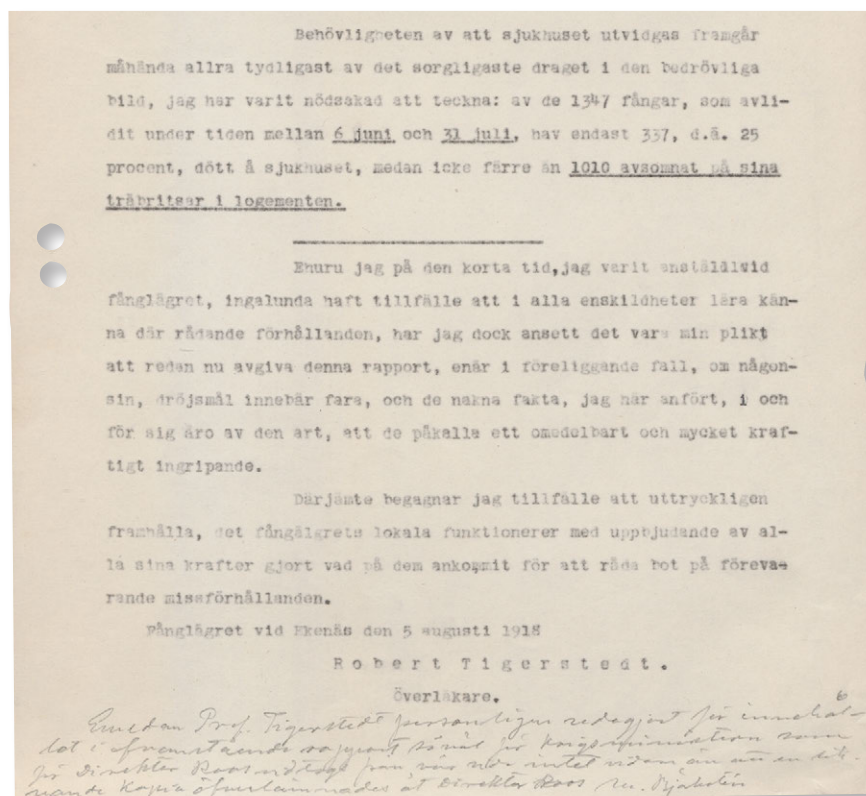
i de ålderskategorier som fångarna företrädde.

Den fruktansvärda dödligheten bottnade enligt Tigerstedt inte i epidemier som fläcktyfus, scharlakansfeber eller smittkoppor, utan helt enkelt i de dåliga hygieniska förhållandena inom fånglägret. Statistiska tabeller som talar om olidlig trängsel i logementen kompletteras med redogörelser för öppna latrinar, total brist på madrasser och sängkläder och absolut sysslolöshet som varit de flesta fångars lott. Även vattenförsörjningen var enligt Tigerstedt undermålig.

Att Tigerstedt länge uppehåller sig vid livsmedelsfrågor var inte förvånande. Då de finska myndigheternas försök att skaffa spannmål från Ryssland och Förenta Staterna år 1917 misslyckats (leveranserna var redan betalda) var Finland 1918 på randen till hungersnöd. Tigerstedt refererar till andra läkares förutsägelser beträffande följderna av för knapp näringstillförsel, men framhåller också mjölets utomordentligt dåliga beskaffenhet (22 % sådor); det hade ett avsevärt mindre kalorivärde än ordentligt mjöl och inverkade direkt skadligt på matsmältningsorganen. Även klippfisken och den därav beredda soppan hava icke varit alldeles oskyldiga i avseende å de uppträdande rubbningarna i fångarnas matsmältning, heter det.

Tigerstedt yrkade därför på omedelbar förbättring av födan, i såväl kvantitativt som kvalitativt hänseende. Han noterar också att de livsmedelsförsändelser som åtskilliga fångar fått av närstående bidrog till att dödligheten inte stigit ännu högre. (Livsmedelsförsändelserna blev tillåtna först i början av juli, en dryg månad efter inrättandet av fånglägret i Dragsvik.)

Slutklämmen beträffande dödligheten är kärv: Faktiskt innebär en dödlighet av 42,33 promille i veckan dock en katastrof, och något motsvarande torde knappast ens i tsardörets fångelser hava förekommit, eller, om sådant varit fallit, har då det haft sin grund i någon smittosam epidemisk sjukdom, kolera, koppor eller dylikt, men icke berott på

■ Robert Tigerstedt framhöll i slutet av sin rapport att den visserligen avgetts efter kort tids tjänst som överläkare, men att det skett när i föreliggande fall, om någonsin, dröjsmål innebär fara.

Foto: Riksarkivet.

en i högsta grad ohygienisk behandling av fångarna.

Rapporten avslutas med några kommentarer beträffande lägersjukhuset, som var i tilltalande skick men för litet. Tigerstedt konstaterar att de 600 sängarna var för få, ytterligare 200–300 behövdes. Att 1 010 av de sammanlagt 1 347 fångar som avlidit i Dragsvik under perioden 6.6 – 31.7.1918 hade avsomnat på sina träbriter i logementen var enligt Tigerstedt det sorgligaste draget i den bild han tvingats teckna. Han konstaterar att de nakna fakta han anför krävde omedelbart och mycket kraftigt ingripande.

Att fånglägrets lokala funktionärer med uppbyggande av alla sina krafter gjort vad på dem ankommit för att råda bot på förevarande missförhållanden framhålls i rapportens sista stycke.

Robert Tigerstedts rapport blev, föga förvånande, hemligstämplad, men publicerades 28.8.1918 i Stockholm av tidningen Social-Demokraten

och liberalt borgerliga Dagens Nyheter. Finska socialdemokrater försåg den nordiska pressen med rapporten och med ytterligare uppgifter om förhållandena i fånglägren i Finland. Tigerstedts rapport fick särskilt stor genomslagskraft, eftersom han var en allmänt erkänd vetenskapsman. Skandaluppgifterna i den nordiska pressen bestreds till en början från finsk sida, men efter några dagar började också tidningarna i Finland kommentera förhållandena i Dragsvik.

I september ingrep slutligen också den finska regeringen. Striktare regler infördes 15.9.1918 och krigsfångelserna överfördes på fångvårdsstyrelsen. Robert Tigerstedt lämnade i september chefsläkarposten i Dragsvik, enligt Sture Lindholm den enda beröringen med praktisk läkareverksamhet som forskaren någonsin hade.

Svenska Riksarkivet firar 400 år under 2018. Peder Månsson Utter var den första arkivsekreteraren med ansvar för arkivet 1618. I flera artiklar presenteras det svenska jubileumsfirandet.

Innehåll

Huvudredaktören	62	Riksarkivarien on the road – jubileumsturnén har inletts	92
Gamle surveys – nye fortællinger	63	<i>Evelina Boberg</i>	
<i>Mads Thilsing-Engholm</i>		Positivt med nya metoder i tillsynsarbetet	94
Kan man 3D-doodle Kongeloven?	65	<i>Petra Dornbusch</i>	
<i>Ronja Hougner Vejdegren</i>		Birgittapriset till Riksarkivets medarbetare	95
Historien bag Spadeslaget	67	<i>Claes Gejrot</i>	
<i>Annette Østergaard Schultz</i>		Museumsnat i Reykjavík 2018	96
Rigsarkivet skaber værdi for samfundet – blandt andet ved at understøtte den sundhedsvidenskabelige forskning gennem ”Rigsarkivet Sundhed”	69	<i>Unnar Ingvarsson</i>	
<i>Asbjørn Hellum</i>		Indmarkskort i Islands Nationalarkiv	97
Det romska kulturarvet uppmärksammades	72	<i>Karen Sigurkarlsdóttir, Jon Torfason</i>	
<i>Kenth Sjöblom</i>		Arkivens dag – en nordisk angelägenhet värd att värna	99
Planeringen av massdigitaliseringen fortsätter	74	<i>Cia Hipfl</i>	
<i>Pertti Hakala</i>		Generalforsamling i Det Blå Skjold i Wien i september 2017	101
Europeiska Unionens dataskyddsförordning väcker oro	76	<i>Karen Sigurkarlsdóttir</i>	
<i>Pertti Hakala</i>		Herredsarkivet for Vestur-Húnavatnssýsla	103
Finska Riksarkivets samarbete med Ryssland	78	<i>Sólveig H. Benjamínsdóttir</i>	
<i>Dmitri Frolov & Anna Vartiala</i>		Ny direktør i Norsk helsearkiv	105
Tall og trender – Arkivverkets brukertjenester i endring	80	<i>Anne Størseth</i>	
<i>Erland Pettersen</i>		Karen Sigurkarlsdóttir. Ny islandsk lokalredaktør	105
«Ta Norge hjem» – og inn i Riksarkivet	82	Den dansk-norske arkivsag	106
<i>Fredrik Larsen Lund</i>		<i>Jørgen Mikkelsen</i>	
Sjømatnæringen får nasjonalt arkiv	83	Snapshot! Om gåvan att kunna göra minnen till verklighet	108
Arkivverket og Nasjonalbiblioteket sikrer felles hukommelse	84	<i>Carina Milde</i>	
<i>Fredrik Larsen Lund</i>		Pro Finlandia: Suomen tie itsenäisyyteen – Finlands väg till självständighet, Band 1–4	110
Tilsyn avdekket 200 lovbrudd	85	<i>Johan Schalin</i>	
<i>Helen Daae Frøyseth</i>		Håndbog om bevaring af museumsgenstande	114
Högtidsdag för Riksarkivet	86	<i>Karen Sigurkarlsdóttir</i>	
<i>Evelina Boberg</i>		En rapport om katastrofala fånglägerförhållanden sommaren 1918	115
Arkivkalas i hela Sverige	88	<i>Pertti Hakala</i>	
<i>Helena Långström</i>			
Jubileumsutställningen i Riksarkivet Marieberg	90		
<i>Marie Lennersand</i>			